

پایش محیط کسب و کار ایران در بهار ۱۳۹۵
(ارزیابی ۲۶۴ شکل اقتصادی سراسر کشور
از مؤلفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران)

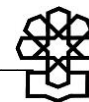
معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۵۱۰۸
آبان ماه ۱۳۹۵

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۳	روش‌شناسی گزارش پایش محیط کسب‌وکار ایران.....
۶	تحلیل آماری نتایج ارزیابی ۲۶۴ تشکل اقتصادی سراسر کشور از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار.....
۱۸	تحلیل وضعیت محیط کسب‌وکار ایران براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین.....
۲۷	تحلیل وضعیت محیط کسب‌وکار ایران براساس نظریه سیستم‌های پویا.....
۳۳	پاسخ تشکل‌های اقتصادی به سؤال ویژه بهار ۱۳۹۵.....
۳۴	پیوست‌ها.....
۴۴	منابع و مآخذ.....

پایش محیط کسب و کار ایران در بهار ۱۳۹۵
(ارزیابی ۲۶۴ تشکل اقتصادی سراسر کشور
از مؤلفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران)

چکیده

برآیند (میانگین وزنی) ارزیابی ۲۶۴ تشکل اقتصادی سراسر کشور از ۲۱ مؤلفه^۱ ملی محیط کسب و کار ایران در بهار ۱۳۹۵، نمره ۵/۹۷ از ۱۰ (نمره بدترین ارزیابی) بوده که اندکی مناسب‌تر از ارزیابی زمستان ۱۳۹۴ (با میانگین ۶/۰۰) است. همچنین این ارزیابی بیانگر آن است که از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده در این مطالعه، محیط کسب و کار ایران در بهار ۱۳۹۵ در مقایسه با فصل مشابه سال قبل (بهار ۱۳۹۴) با میانگین ۵/۸۷ از ۱۰) نیز تغییرات قابل توجهی ندارد.

تشکل‌های شرکت‌کننده در این مطالعه، به ترتیب سه مؤلفه «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها»، «ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی» و «وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی» را نامناسب‌تر از بقیه مؤلفه‌ها ارزیابی کرده‌اند و مؤلفه‌های «ضعف زیرساخت‌های تأمین برق»، «ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل» و «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده» را نسبت به سایر مؤلفه‌ها در بهار ۱۳۹۵ مساعدتر دانسته‌اند.

تشکل‌های اقتصادی استان‌های بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام، گلستان و زنجان ارزیابی بدتر و تشکل‌های اقتصادی استان‌های اردبیل، مرکزی، چهارمحال و بختیاری، گیلان و کردستان ارزیابی بهتری نسبت به تشکل‌های سایر استان‌ها از وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب و کار در بهار ۱۳۹۵ ارائه کرده‌اند.^۲ همچنین وضعیت محیط کسب و کار ایران در بهار ۱۳۹۵ براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین، ۶/۱۱ از ۱۰ (عدد ۱۰ بدترین ارزیابی) ارزیابی شده است به طوری که میانگین ارزیابی محیط اقتصادی (شامل محیط مالی، محیط اقتصاد کلان، ساختار تولید و محیط جغرافیایی) ۵/۷۷ و میانگین ارزیابی محیط نهادی (شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی و ساختار دولت، محیط فناوری و نوآوری و محیط آموزشی و علمی) ۶/۴۴ است.

گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب و کار ایران از تابستان ۱۳۸۹ به طور مستمر با همکاری تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی تهیه و منتشر می‌شود. این گزارش‌ها، ارزیابی تشکل‌های اقتصادی ایران از ۲۳ مؤلفه ملی محیط کسب و کار در ایران را با ابزار پرسشنامه استخراج و ارائه می‌کند.

۱. به دلیل قابلیت مقایسه با فصول قبل میانگین ۲۱ مؤلفه محاسبه شده است.
۲. استان‌ها در نمودار ۲ براساس ارزیابی دوره جاری اما در جدول ۵ براساس ارزیابی کل دوره‌ها مرتب شده‌اند.

در پرسشنامه این مطالعه معمولاً یک سؤال گزینه‌دار درباره مسائل روز محیط کسب‌وکار از شکل‌های اقتصادی پرسیده می‌شود. در پرسشنامه بهار ۱۳۹۵، اولویت کاری (قانونگذاری یا نظارت) مجلس جدید پرسش شده بود که در مجموع، پاسخ‌دهندگان به ترتیب محورهای مفاسد اقتصادی در ادارات، نظام بانکی، قاچاق کالا، سرمایه‌گذاری خارجی، مهار تورم، تجارت خارجی، قانون چک، مالیات‌ستانی، قانون کار و تأمین اجتماعی و در انتها بازرسی و تعزیرات حکومتی را به‌عنوان اولویت کاری مجلس جدید دانسته‌اند.

مقدمه

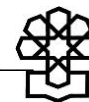
مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار، عواملی هستند که به‌طور مشترک بر اداره و عملکرد همه بنگاه‌ها در جامعه مورد مطالعه اثر می‌گذارند، اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند. محیط کسب‌وکار عمدتاً در حوزه بنگاه‌های کوچک و متوسط بررسی و مطالعه می‌شود، زیرا بنگاه‌های بزرگ تا حدودی می‌توانند با صرف هزینه‌هایی مانند تبلیغات برای تغییر فرهنگ مصرفی و لابی کردن در محافل سیاستگذاری، عوامل خارجی مؤثر بر اداره و عملکرد بنگاه‌هایشان را مهار کنند، اما بنگاه‌های کوچک و متوسط چنین قابلیت‌هایی ندارند و به همین دلیل بهبود محیط کسب‌وکار برای بنگاه‌های کوچک و متوسط اهمیت زیادی دارد. گزارش حاضر، بیست‌ودومین گزارش مستمر فصلی است که با ابزار پرسشنامه و براساس «ادراک‌سنجی» شکل‌های اقتصادی در سراسر کشور از وضعیت ۲۳ مؤلفه محیط کسب‌وکار ایران در دوره سه‌ماهه بهار ۱۳۹۵ تهیه شده است.

مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در این گزارش طی زمستان ۱۳۸۸ تا بهار ۱۳۸۹ به روش دلفی با مشارکت ۸۰ تشکل اقتصادی سراسری به‌دست آمده است و بعد از آن طی دو مرحله، یک مؤلفه از آن کم و دو مؤلفه به آن اضافه شده است. مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در این گزارش‌ها به اقتضا و متناسب با شرایط اقتصاد ایران شناسایی و تعریف شده‌اند و با شاخص‌های مشهور بین‌المللی نظیر شاخص «انجام کسب‌وکار» بانک جهانی^۱ یا گزارش جهانی رقابت‌پذیری^۲ تفاوت دارند.

در بخش اول این گزارش، ارزیابی شکل‌های اقتصادی از وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران طی بهار ۱۳۹۵ ارائه می‌شود. در این بخش، اختصاص نمره ۱۰ به هر مؤلفه به‌منزله بدترین ارزیابی از وضعیت آن مؤلفه در محیط کسب‌وکار است و نمره ۱، به این معناست که آن مؤلفه در دوره مورد بررسی، بر عملکرد یا اداره بنگاه‌های تحت پوشش شکل ارزیابی‌کننده، تأثیر نداشته است.

در بخش دوم این گزارش، ارزیابی شکل‌های اقتصادی از وضعیت محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۳۹۵ براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین تحلیل می‌شود. براساس این نظریه می‌توان دو مجموعه

1. Ease of Doing Business Index
2. Global Competitiveness Report

عوامل محیطی معین، محیط اقتصادی و محیط نهادی را تفکیک کرد. عوامل محیط اقتصادی شامل محیط مالی، محیط اقتصاد کلان و ساختار تولید و محیط جغرافیایی (زیرساختار و خوشه‌ها) و عوامل محیط نهادی شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی و محیط آموزشی و علمی و محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت می‌شود.

در بخش سوم این گزارش، ارزیابی تشکلهای اقتصادی از وضعیت محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۳۹۵ براساس نظریه سیستم‌های پویا تحلیل می‌شود. براساس این نظریه، مؤلفه‌ها معمولاً با هم روابط غیرخطی، الاکنگی یا تأخیری دارند که باید مورد توجه قرار گیرند.

در بخش چهارم این گزارش پاسخ تشکلهای مشارکت‌کننده به سؤال خاص مربوط به دوره زمانی تهیه این تحقیق در بهار ۱۳۹۵ ارائه شده است.

روش‌شناسی گزارش پایش محیط کسب‌وکار ایران

گروه مطالعات محیط کسب‌وکار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در ابتدای تشکیل در زمستان ۱۳۸۸، براساس تعریف «محیط کسب‌وکار»، از حدود ۸۰ تشکل اقتصادی سراسر کشور شامل اتاق‌های بازرگانی صنایع و معادن، انجمن‌های مدیران صنایع، شوراهای اصناف، خانه‌های صنعت و معدن و کانون‌های عالی کارفرمایی، درخواست کرد تا «مجموعه عواملی که بر عملکرد و اداره بنگاه‌های زیرمجموعه خود مؤثر؛ اما خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند»^۱ را معرفی کنند. طی سه مرحله نظرخواهی مکرر از جامعه آماری یاد شده، در طول بهمن‌ماه ۱۳۸۸ تا خردادماه ۱۳۸۹، مجموعاً ۲۲ عامل^۲ یا مؤلفه محیط کسب‌وکار ایران شناسایی و بر آنها اجماع حاصل شد.

در تدوین این مؤلفه‌ها تلاش شد هر مؤلفه با تعابیری معرفی شود تا حداکثر مفاهمه و برداشت از مفهوم هر مؤلفه میان تدوین‌کننده، خوانندگان گزارش و نیز ارزیابی‌کنندگان هر مؤلفه ایجاد شود. به همین دلیل برخی مؤلفه‌ها با عباراتی نسبتاً مفصل توصیف شده‌اند. درحالی که مؤلفه‌های مشابه در گزارش‌های بین‌المللی با عبارات کوتاه‌تری معرفی می‌شوند، در این گزارش‌ها هر مؤلفه از چندین نماگر تشکیل شده که مفاهمه و دقت آن گزارش‌ها را بیشتر کرده است.

در این گزارش به‌منظور محاسبه شاخص ارزیابی هر مؤلفه ابتدا میانگین ارزیابی تشکلهای هر استان در هر بخش P_{ij} محاسبه شد. در فرمول زیر P_{ijk} ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده (n) هر استان (i) در هر بخش (j) است و اندیس k نشان‌دهنده تشکل موردنظر است. شایان ذکر است در مواردی که میانگین ارزیابی هر استان در هر بخش موجود نبود از برآورد آن براساس دوره‌های گذشته استفاده شد.

۱. جمله داخل گیومه، تعریف محیط کسب‌وکار (Business Environment) محسوب می‌شود.
۲. با افزایش دامنه این مطالعه در طول این ۶ سال، این تعداد به تدریج به ۲۱ و سپس به ۲۳ مؤلفه تغییر کرد.

$$P_{ij} = \frac{\sum_{k=1}^n P_{ijk}}{n_{ij}}$$

وزن‌های استانی W_i برای محاسبه شاخص هر مؤلفه براساس سهم استان از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کل کشور و وزن‌های بخشی S_j براساس سهم بخش از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کل کشور محاسبه شده است. شایان ذکر است که وزن تشکیل‌های اقتصادی که در بیش از یک استان شعبه داشته و ماهیت سراسری دارند^۱ با وزن ۵۰ درصد از نظر تعلق استانی لحاظ شده‌اند.

جدول ۱. وزن‌های بخشی S_j (درصد)

بخش مربوطه	وزن براساس سهم هر بخش از تولید ناخالص داخلی بدون نفت سال ۱۳۹۰
کشاورزی	۱۰/۶۸
صنعت و معدن	۳۱/۳۹
خدمات	۵۷/۹۳
جمع	۱۰۰

جدول ۲. سهم هر استان از تولید ناخالص داخلی بدون نفت (وزن‌های استانی W_i) (درصد)

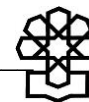
استان	وزن	استان	وزن	استان	وزن
آذربایجان شرقی	۱/۹۱	خراسان شمالی	۰/۳۵	کهگیلویه و بویراحمد	۰/۲۶
آذربایجان غربی	۱/۲۵	خوزستان	۲/۹۲	گلستان	۰/۷۰
اردبیل	۰/۵۸	زنجان	۰/۵۲	گیلان	۱/۲۷
اصفهان	۳/۵۷	سمنان	۰/۵۵	لرستان	۰/۷۰
البرز	۱/۵۷	سیستان و بلوچستان	۰/۷۵	مازندران	۲/۰۲
ایلام	۰/۲۷	فارس	۲/۴۹	مرکزی	۱/۰۲
بوشهر	۱/۶۹	قزوین	۰/۸۵	هرمزگان	۰/۹۷
تهران	۱۳/۹۷	قم	۰/۵۹	همدان	۰/۸۹
چهارمحال و بختیاری	۰/۴۰	کردستان	۰/۶۱	یزد	۱/۰۸
خراسان جنوبی	۰/۲۹	کرمان	۱/۶۲	تشکل‌های کشوری ^۲	۵۰
خراسان رضوی	۳/۳۰	کرمانشاه	۱/۰۲		

شاخص ارزیابی هر مؤلفه در هر استان با استفاده از وزن‌های بخشی S_j و فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$I_i = \sum_{j=1}^3 S_j P_{ij}$$

۱. براساس ماده (۱) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار، آن دسته از تشکیل‌های اقتصادی که در چندین استان کشور شعبه و عضو داشته باشند «تشکل اقتصادی سراسری» نامیده می‌شوند.

۲. وزن تشکیل‌های کشوری براساس نظر هیئت علمی این مطالعه برابر با مجموع وزن همه استان‌ها در نظر گرفته شده است. زیرا وجود یک تشکیل کشوری، مانند فعالیت یک تشکیل در همه استان‌ها می‌باشد. از آنجا که مجموع وزن همه استان‌ها و تشکیل‌های کشوری باید برابر ۱۰۰ درصد باشد، وزن تشکیل‌های کشوری ۵۰ درصد به دست می‌آید.

شاخص ارزیابی هر مؤلفه در هر بخش نیز با استفاده از وزن‌های استانی W_i و فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$I_j = \sum_{i=1}^m W_i P_{ij}$$

شاخص ارزیابی هر مؤلفه در کل نیز با استفاده از وزن‌های استانی W_i و وزن‌های بخشی S_j و فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$I = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^3 W_i S_j P_{ij}$$

با توجه به فرمول‌های بالا باید روابط زیر بین شاخص‌های ارزیابی هر مؤلفه برقرار باشد که در محاسبات این روابط کنترل می‌شوند:

$$I = \sum_{j=1}^3 S_j I_j$$

$$I = \sum_{i=1}^n W_i I_i$$

در انتها نیز میانگین شاخص‌های ارزیابی مؤلفه‌ها به‌عنوان میانگین وزنی ارزیابی تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده در این مطالعه از مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار محاسبه می‌شود. از آنجا که نسبت تعداد پرسشنامه‌های معتبر دریافتی به تعداد پرسشنامه‌های ارسالی در این گزارش کمتر از استاندارد (۸۰ درصد از کل) است، به همین دلیل نتایج این پرسشنامه به کل تشکل‌های اقتصادی کشور تعمیم داده نشده و ادعا نمی‌شود نتایج این گزارش نظر «تشکل‌های اقتصادی ایران» است، بلکه صرفاً ادعا می‌شود که این گزارش، «ارزیابی ۲۶۴ تشکل اقتصادی سراسر کشور از ۲۳ مؤلفه ملی محیط کسب‌وکار ایران» است.

شاخص ارزیابی تشکل‌های اقتصادی از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در این گزارش می‌تواند به‌عنوان یک متغیر جانشین^۱ برای نشان دادن شرایط محیط کسب‌وکار ایران به کار رود. محاسبه شاخص بر مبنای نظر تشکل‌های اقتصادی ایران به‌جای بنگاه‌ها این مزیت را دارد که تأثیر محیط درونی بنگاه‌ها بر روی ارزیابی مؤلفه‌های مورد بررسی را حداقل می‌کند و در واقع تشکل‌ها به‌عنوان واحدهایی که تحت تأثیر محیط درونی یک بنگاه خاص نبوده و از محیطی که بنگاه‌ها با آنها در تعامل هستند اطلاع دارند، برای محاسبه متغیر جانشین شاخص محیط کسب‌وکار ایران و نیز سیاستگذاری‌های مربوط به بهبود محیط کسب‌وکار در کشور مناسب به نظر می‌رسد.

1. Proxy

لازم به یادآوری است که با توجه به مسئولیت اتاق‌ها^۱ در اجرای ماده (۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار (مصوب بهمن‌ماه ۱۳۹۰) مبنی بر تعریف، محاسبه و اعلام فصلی شاخص‌های محیط کسب‌وکار، انتظار می‌رود از فصول آینده گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب‌وکار در شکل بدیع‌تر توسط اتاق‌ها تهیه و منتشر شود.

تحلیل آماری نتایج ارزیابی ۲۶۴ تشکل اقتصادی سراسر کشور از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار

الف) شاخص کلی ارزیابی (میانگین وزنی نتایج ارزیابی)

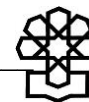
ارزیابی تشکل‌های مشارکت‌کننده در این مطالعه از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران همچنان مؤید برداشت نامطلوب (میانگین کل ارزیابی، ۵/۹۷ از ۱۰) آنها از وضعیت محیط کسب‌وکار در کشور است. برآیند (میانگین وزنی) ارزیابی ۲۶۴ تشکل اقتصادی مشارکت‌کننده در این مطالعه از ۲۱ مؤلفه محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۳۹۵، کمیت ۵/۹۷ از ۱۰ (عدد بزرگ‌تر، ارزیابی بدتر) بوده است که نسبت به فصل قبل (۶/۰۰ در زمستان ۱۳۹۴) اندکی مساعدتر ارزیابی شده است (نمودار ۱).

جدول ۳، نامساعدترین و به نسبت مساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی شده توسط تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده در این مطالعات را طی پنج فصل منتهی به بهار ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. در بهار ۱۳۹۵ نیز مانند فصل‌های قبل «دریافت تسهیلات از بانک‌ها» همچنان به‌عنوان نامساعدترین مؤلفه محیط کسب‌وکار ایران ارزیابی شده است. پس از آن «ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی» نیز همانند پنج فصل گذشته به‌عنوان دومین مانع اداره بنگاه‌ها ارزیابی شده است. «وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی» به‌عنوان سومین مؤلفه نامساعد محیط کسب‌وکار و «بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران» به‌عنوان چهارمین مؤلفه نامساعد محیط کسب‌وکار از نظر تشکل‌های اقتصادی مطرح شده‌اند.

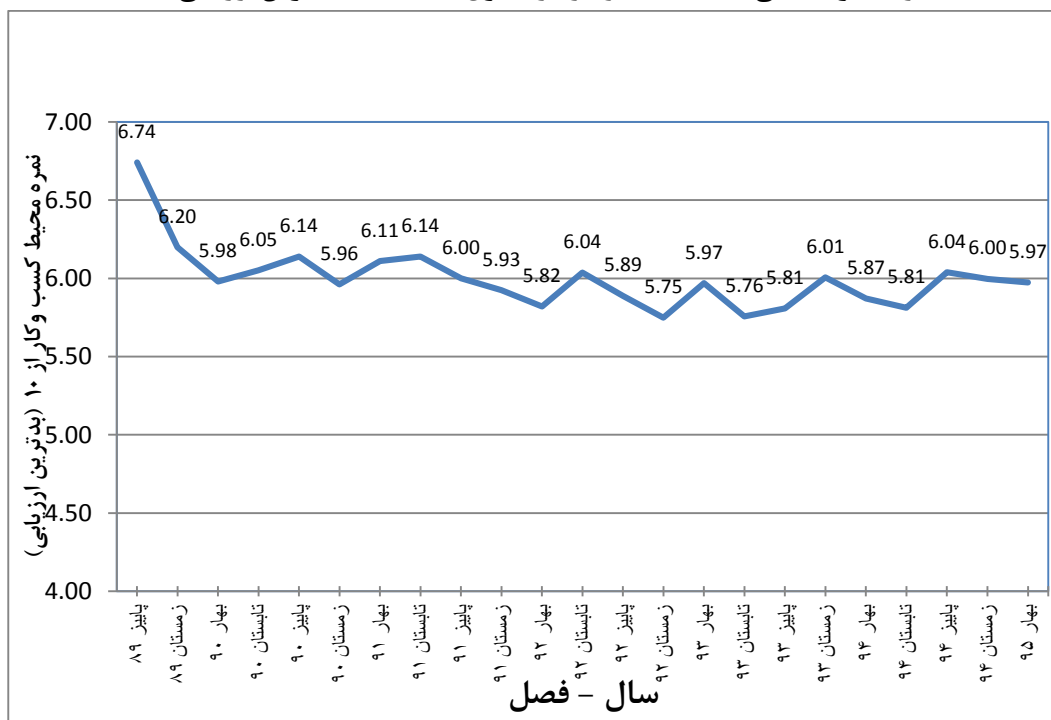
مؤلفه‌هایی که در پایش بهار ۱۳۹۵، به نسبت مساعدتر از سایر مؤلفه‌ها ارزیابی شده‌اند نیز به‌ترتیب عبارتند از: «ضعف زیرساخت‌های تأمین برق»، «ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل»، «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به‌دست مصرف‌کننده» و «کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده». شایان ذکر است که «کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده» و «فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز» به تازگی از دوره پاییز ۱۳۹۴ به مؤلفه‌های مورد بررسی اضافه شده‌اند که در مجموع با این دو مؤلفه، تعداد مؤلفه‌های مورد بررسی به ۲۳ مؤلفه می‌رسد. اما در نمودار زیر به‌منظور عدم ارباب در روند مقایسه میانگین وزنی ارزیابی تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده این دو مؤلفه لحاظ نشده‌اند.

۱. اتاق بازرگانی، صنعت، معدن و تجارت، اتاق تعاون و اتاق اصناف.

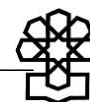
نمودار ۱. مقایسه میانگین وزنی ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده
از ۲۱ مؤلفه ملی محیط کسب و کار در فصول گذشته (۱۰ بدترین ارزیابی)

جدول ۳. مقایسه نامساعدترین و به نسبت مساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی شده توسط تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده در پنج فصل منتهی به بهار ۱۳۹۵

عنوان	بهار ۱۳۹۴	ارزیابی	تابستان ۱۳۹۴	ارزیابی	پاییز ۱۳۹۴	ارزیابی	زمستان ۱۳۹۴	ارزیابی	بهار ۱۳۹۵	ارزیابی
نامساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی شده، طی ۵ فصل منتهی به بهار ۱۳۹۵ (۱۰ بدترین ارزیابی)	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۶۸	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۷۰	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۷۶	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۷۵	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۹۰
	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۰۲	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۲۶	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۳۹	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۲۳	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۲۷
	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان	۶/۸۰	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۶/۸۰	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران	۷/۲۳	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶/۹۲	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۷/۲۰
	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۶/۷۹	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶/۵۸	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۷/۰۴	وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۶/۸۶	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶/۸۹
	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۳/۷۴	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۳/۷۵	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۴/۱۸	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۴/۰۸	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۴/۰۰
به نسبت مساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی شده، به ترتیب ارزیابی مساعد (عدد کوچک‌تر، وضعیت بهتر)	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۸۷	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۶۷	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به‌دست مصرف‌کننده	۴/۸۰	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به‌دست مصرف‌کننده	۴/۹۶	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۶۹
	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به‌دست مصرف‌کننده	۴/۹۲	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به‌دست مصرف‌کننده	۴/۸۳	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۹۴	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۹۸	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به‌دست مصرف‌کننده	۴/۸۷
	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	۵/۰۹	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار	۵/۱۰	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده*	۵/۱۰	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده*	۵/۰۸	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده*	۵/۰۱

* این مؤلفه برای اولین بار در فصل پاییز ۱۳۹۴ اضافه گردید.

جدول ۴، ارزیابی تشکل‌های مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در بهار ۱۳۹۵ در مقایسه با همین ارزیابی در زمستان ۱۳۹۴ و بهار سال‌های ۱۳۹۲ الی ۱۳۹۴ را نشان می‌دهد.

مؤلفه «وجود مفاصد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی» از رقم ۶/۳۰ (رتبه ۹) در بهار سال ۱۳۹۲ به رقم ۷/۲۰ (رتبه ۳) در بهار ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده به مرور نامساعدتر شده است.

مؤلفه «برگشت چک‌های مشتریان و همکاران» نیز از رقم ۵/۲۶ (رتبه ۱۵) در بهار سال ۱۳۹۲ به رقم ۶/۶۹ (رتبه ۵) در بهار ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده به مرور به نسبت نامساعدتر شده است.

مؤلفه «ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات» نیز از رقم ۵/۶۴ (رتبه ۱۱) در بهار سال ۱۳۹۲ به رقم ۶/۱۱ (رتبه ۸) در بهار ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده به مرور به نسبت نامساعدتر شده است.

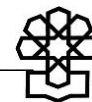
مؤلفه «اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان» نیز از رقم ۷/۴۴ (رتبه ۳) در بهار سال ۱۳۹۲ به رقم ۶/۰۶ (رتبه ۹) در بهار ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده به مرور به نسبت مساعدتر شده است.

مؤلفه «بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه» از رقم ۷/۵۵ (رتبه ۱) در بهار سال ۱۳۹۲ به رقم ۵/۵۸ (رتبه ۱۶) در بهار ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده به مرور به نسبت مساعدتر شده است.

مؤلفه «قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی» از رتبه ۸ (رقم ۶/۳۳) در بهار سال ۱۳۹۲ به رتبه ۱۱ (رقم ۵/۸۱) در بهار ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده به مرور به نسبت مساعدتر شده است.

جدول ۴. برآیند (میانگین وزنی) ارزیابی تشکل‌های مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۳۹۵ و مقایسه با چهار فصل قبل

تغییر بهار ۱۳۹۵ نسبت به زمستان ۱۳۹۴	تغییر بهار ۱۳۹۵ به بهار ۱۳۹۴	بهار ۱۳۹۵		زمستان ۱۳۹۴		بهار ۱۳۹۴		بهار ۱۳۹۳		بهار ۱۳۹۲		مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار (به ترتیب ارزیابی نامساعد در بهار ۱۳۹۵)
		رتبه	ارزیابی	رتبه	ارزیابی	رتبه	ارزیابی	رتبه	ارزیابی	رتبه	ارزیابی	
۲	۳	۱	۷/۹۰	۱	۷/۷۵	۱	۷/۶۸	۱	۷/۵۹	۲	۷/۵۴	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها
۱	۴	۲	۷/۲۷	۲	۷/۲۳	۲	۷/۰۲	۲	۷/۲۶	۴	۷/۰۴	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی
۵	۶	۳	۷/۲۰	۴	۶/۸۶	۴	۶/۷۹	۳	۶/۸۱	۹	۶/۳۰	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی
۰	۲	۴	۶/۸۹	۳	۶/۹۲	۵	۶/۷۸	۶	۶/۶۹	۵	۶/۵۶	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران
۰	۱۳	۵	۶/۶۹	۶	۶/۶۹	۹	۵/۹۰	۱۷	۵/۳۶	۱۵	۵/۲۶	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران
-۴	۰	۶	۶/۴۷	۵	۶/۷۱	۶	۶/۴۹	۷	۶/۵۷	۷	۶/۳۳	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی
۴	۵	۷	۶/۳۲	۹	۶/۰۹	۸	۶/۰۰	۸	۶/۲۸	۶	۶/۵۱	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری
-۱	۰	۸	۶/۱۱	۷	۶/۱۷	۷	۶/۱۳	۱۰	۶/۱۷	۱۱	۵/۶۴	ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات
۲	-۱۱	۹	۶/۰۶	۱۱	۵/۹۴	۳	۶/۸۰	۵	۶/۷۱	۳	۷/۴۴	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان
-۲	۶	۱۰	۵/۹۹	۸	۶/۱۲	۱۵	۵/۶۵	۱۵	۵/۴۱	۱۶	۵/۱۹	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی
۰	-۱	۱۱	۵/۸۱	۱۳	۵/۸۲	۱۱	۵/۸۴	۹	۶/۱۹	۸	۶/۳۳	قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی
-۶	-۲	۱۲	۵/۶۸	۱۰	۶/۰۴	۱۲	۵/۸۱	۱۳	۵/۷۳	۱۰	۵/۹۴	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار
۴	۶	۱۳	۵/۶۷	۱۷	۵/۴۴	۱۶	۵/۳۵	۱۴	۵/۴۴	۱۴	۵/۳۱	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه
-۱	-۱	۱۴	۵/۶۴	۱۴	۵/۷۱	۱۴	۵/۶۷	۱۱	۵/۹۹	۱۳	۵/۴۰	زیاد بودن تعطیلات رسمی
-۵	-۴	۱۵	۵/۶۰	۱۲	۵/۸۸	۱۰	۵/۸۵	۱۲	۵/۷۷	۱۲	۵/۴۹	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار
۱	-۴	۱۶	۵/۵۸	۱۶	۵/۵۶	۱۳	۵/۸۱	۴	۶/۷۴	۱	۷/۵۵	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
-۳	۹	۱۷	۵/۵۶	۱۵	۵/۷۱	۱۷	۵/۱۰	۱۸	۵/۱۱	۱۹	۴/۶۱	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار
۳	۷	۱۸	۵/۴۴	۱۹	۵/۲۸	۱۸	۵/۰۹	۱۶	۵/۳۷	۱۸	۴/۷۶	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه
-۵	-	۱۹	۵/۱۸	۱۸	۵/۴۳	-	-	-	-	-	-	فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز
-۱	-	۲۰	۵/۰۱	۲۰	۵/۰۸	-	-	-	-	-	-	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده
-۲	-۱	۲۱	۴/۸۷	۲۲	۴/۹۶	۱۹	۴/۹۲	۲۰	۴/۹۶	۱۷	۴/۸۴	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده
-۶	-۴	۲۲	۴/۶۹	۲۱	۴/۹۸	۲۰	۴/۸۷	۱۹	۵/۰۷	۲۰	۴/۵۸	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل
-۲	۷	۲۳	۴/۰۰	۲۳	۴/۰۸	۲۱	۳/۷۴	۲۱	۴/۱۳	۲۱	۳/۵۹	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق
۰	۲	۵/۹۷		۶/۰۰		۵/۸۷		۵/۹۷		۵/۸۲		میانگین کل (۲۱ مؤلفه)

ب) شاخص ارزیابی استانی

میانگین ارزیابی مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار به تفکیک استان‌ها (شامل شکل‌های سراسری) در بهار ۱۳۹۵ در نمودار ۲ ترسیم شده است. همان‌طور که در نمودار مذکور مشاهده می‌شود در بهار ۱۳۹۵ به ترتیب استان‌های بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام، گلستان و زنجان به‌عنوان استان‌های دارای نامساعدترین محیط کسب‌وکار ارزیابی شده‌اند. اما استان‌های اردبیل، مرکزی، چهارمحال و بختیاری و گیلان به ترتیب به نسبت مساعدترین محیط ارزیابی شده‌اند. شایان ذکر است که میانگین ارزیابی مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار شکل‌های سراسری ۵/۶۲ است که از میانگین ساده ارزیابی اکثر استان‌ها کمتر است (جدول ۵). این امر می‌تواند نشانگر آن باشد که شرایط محیط کسب‌وکار برای بنگاه‌های بزرگ بهتر از بنگاه‌های کوچک است.

در جدول ۵ نتیجه ارزیابی شکل‌های اقتصادی از ۲۱ مؤلفه محیط کسب‌وکار در طول دوره‌های (بهار ۱۳۹۲ الی بهار ۱۳۹۵) به تفکیک استان‌ها (شامل شکل‌های سراسری) نشان داده شده است. براساس میانگین کل دوره مذکور، وضعیت استان‌های بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، البرز و کرمانشاه در مقایسه با دیگر استان‌ها نامناسب‌تر و وضعیت استان‌های گیلان، اردبیل، یزد و مرکزی مناسب‌تر ارزیابی شده است.

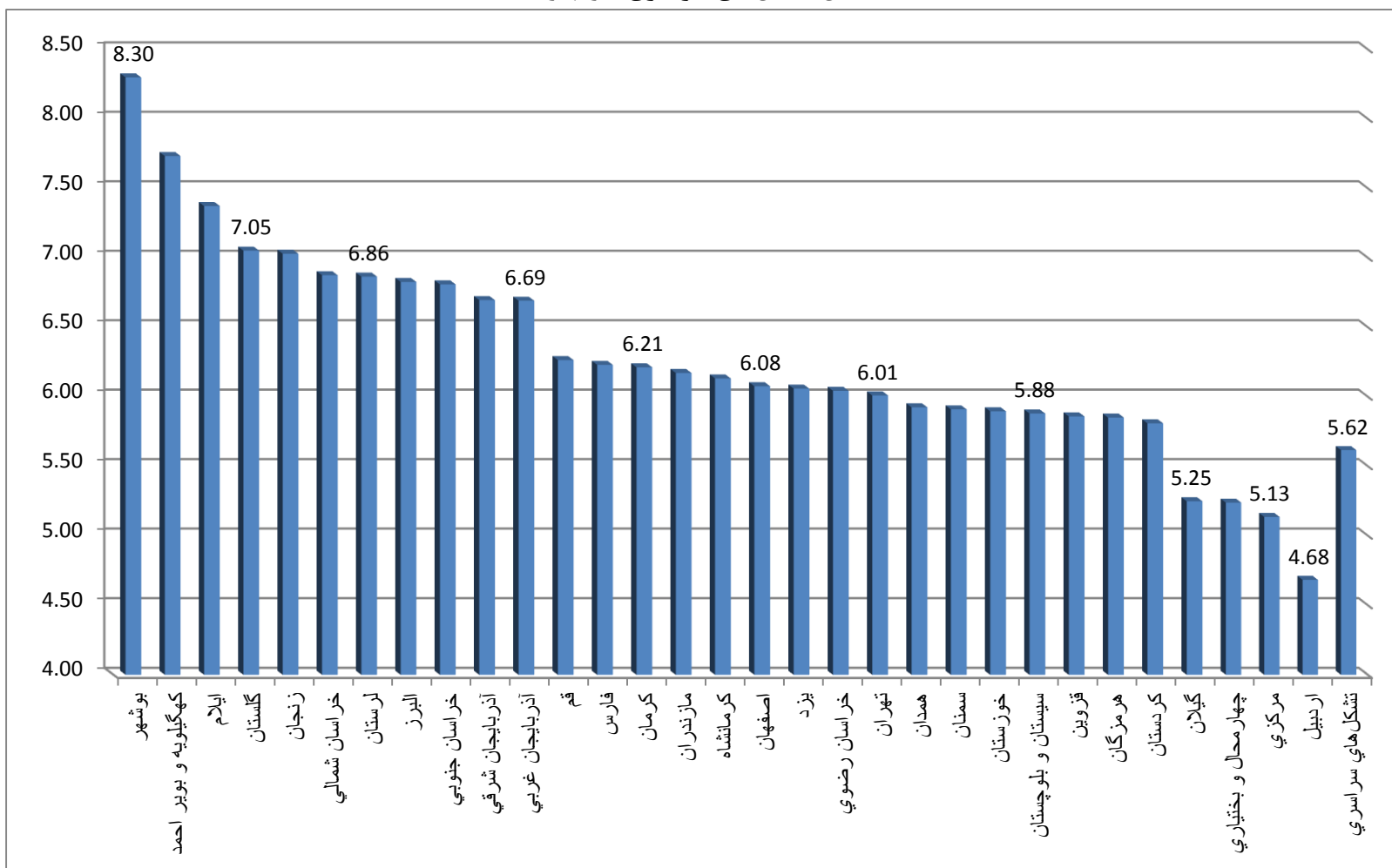
در جدول ۶ نیز نتیجه ارزیابی شکل‌های اقتصادی از ۲۳ مؤلفه محیط کسب‌وکار در بهار ۱۳۹۵ به تفکیک استان‌ها (شامل شکل‌های سراسری) و میانگین ارزیابی نهایی هر مؤلفه نشان داده شده است. تفاوت در ترتیب مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در این جدول با ترتیب مؤلفه‌ها در جدول ۴ نشان می‌دهد که برخی از مؤلفه‌ها برای استان‌ها نسبت به شکل‌های سراسری اهمیت بیشتری دارند مانند مؤلفه «نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی» که برای شکل‌های استانی اهمیت بیشتری دارند.

براساس ارزیابی بهار ۱۳۹۵ مؤلفه «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها» در همه استان‌ها به‌استثنای مرکزی بالاتر از ۶/۳ است و در استان‌های بوشهر، قزوین، کردستان و مازندران بالاتر از ۹ و در شانزده استان نیز بالاتر از ۸ گزارش شده است.

براساس ارزیابی شکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده در این ارزیابی در بهار ۱۳۹۵ مؤلفه «نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی» در اکثر استان‌ها (حدود ۷۰ درصد از استان‌ها) بالاتر از ۶/۵ است.

با وجود آنکه شکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده در این ارزیابی، مؤلفه «ضعف زیرساخت‌های تأمین برق» را به نسبت مساعدتر از بقیه مؤلفه‌ها ارزیابی می‌کنند، اما در استان‌های مختلف این ارزیابی متفاوت است به طوری که در استان بوشهر بالاتر از رقم ۷ گزارش شده است که نشان‌دهنده لزوم توجه بیشتر به این مؤلفه در استان مذکور است.

نمودار ۲. مقایسه ارزیابی تشکل‌های استانی از مؤلفه‌های محیط کسب و کار
(شامل تشکل‌های سراسری) در بهار ۱۳۹۵

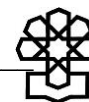

جدول ۵. ارزیابی تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در فصول گذشته به تفکیک استان‌ها (شامل تشکل‌های سراسری) و به ترتیب ارزیابی کل دوره‌ها

میانگین کل ۱۳۹۰-۱۳۹۴	۱۳۹۵					۱۳۹۶					۱۳۹۷					۱۳۹۸					استان
	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	بهار	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	بهار	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	بهار	بهار	تابستان	پاییز	زمستان		
۶/۹۲	۸/۳۰	۷/۵۹	۸/۱۵	۸/۴۹	۶/۳۵	۷/۳۵	۶/۶۳	۷/۰۵	۶/۷۰	۶/۵۸	۶/۲۰	۶/۵۰	۶/۵۸	۶/۰۷	۶/۹۹	۶/۳۷	بوشهر				
۶/۷۴	۷/۷۳	۷/۰۱	۷/۰۴	۷/۴۰	۷/۱۶	۶/۴۵	۶/۸۳	۶/۹۱	۶/۶۸	۷/۶۲	۶/۱۰	۶/۴۵	۵/۹۸	۷/۱۳	۶/۹۷	۵/۷۳	کهگیلویه و بویراحمد				
۶/۶۶	۶/۸۳	۷/۱۳	۶/۲۶	۶/۶۱	۷/۹۱	۷/۷۳	۶/۲۹	۷/۳۵	۶/۲۳	۵/۷۵	۵/۸۴	۶/۹۷	۷/۱۵	۷/۶۲	۷/۷۶	۵/۳۶	البرز				
۶/۴۹	۶/۱۳	۶/۴۶	۵/۹۵	۵/۷۷	۷/۰۷	۷/۰۷	۶/۷۰	۷/۰۸	۶/۵۲	۶/۴۶	۶/۷۵	۶/۷۶	۶/۴۱	۷/۵۹	۶/۴۶	۶/۵۹	کرمانشاه				
۶/۴۹	۵/۹۲	۶/۴۵	۶/۸۵	۶/۷۲	۶/۱۵	۶/۰۷	۶/۱۲	۵/۶۳	۶/۰۶	۶/۱۳	۶/۶۶	۶/۰۹	۶/۰۲	۵/۷۸	۶/۱۴	۶/۴۳	همدان				
۶/۴۶	۶/۱۷	۶/۲۷	۶/۱۲	۶/۳۶	۶/۳۹	۶/۲۱	۶/۲۸	۶/۱۲	۶/۱۹	۶/۳۸	۶/۴۴	۶/۵۸	۶/۷۶	۶/۹۰	۶/۳۲	۶/۳۳	مازندران				
۶/۴۴	۶/۸۷	۶/۶۰	۶/۲۰	۶/۷۹	۶/۴۱	۶/۹۹	۶/۶۱	۶/۵۸	۶/۸۳	۶/۹۳	۶/۱۱	۶/۲۷	۶/۵۳	۵/۹۱	۶/۷۰	۵/۹۳	خراسان شمالی				
۶/۳۵	۶/۸۱	۶/۳۲	۶/۹۱	۶/۴۰	۶/۱۰	۵/۸۵	۶/۲۵	۶/۰۶	۶/۱۶	۶/۸۹	۵/۹۱	۶/۳۶	۶/۷۰	۶/۰۵	۶/۵۶	۶/۱۴	خراسان جنوبی				
۶/۳۵	۶/۸۶	۶/۶۰	۶/۳۳	۷/۰۷	۶/۱۶	۶/۸۵	۶/۵۰	۶/۴۳	۶/۷۱	۶/۱۵	۶/۷۱	۵/۸۹	۶/۱۵	۶/۰۷	۵/۸۳	۵/۵۰	لرستان				
۶/۳۰	۵/۸۱	۶/۳۳	۶/۲۴	۷/۱۹	۷/۳۵	۶/۱۳	۶/۹۴	۶/۸۶	۷/۲۱	۷/۲۸	۶/۴۲	۶/۴۱	۶/۵۵	۶/۲۴	۶/۵۰	۶/۳۵	کردستان				
۶/۳۰	۷/۳۷	۷/۱۱	۶/۶۲	۷/۴۶	۷/۰۲	۷/۳۳	۵/۹۷	۶/۶۶	۶/۶۰	۵/۴۴	۵/۱۸	۶/۳۰	۶/۷۲	۵/۰۶	۷/۵۷	۵/۸۳	ایلام				
۶/۲۸	۶/۳۳	۶/۳۴	۶/۴۲	۶/۶۴	۶/۰۴	۶/۲۵	۵/۹۹	۵/۴۱	۶/۱۶	۶/۱۷	۶/۲۱	۶/۱۳	۶/۰۲	۵/۸۵	۶/۴۷	۶/۱۸	فارس				
۶/۲۵	۶/۶۹	۶/۳۴	۶/۴۶	۶/۸۱	۵/۸۹	۶/۲۲	۶/۱۸	۶/۵۷	۵/۸۱	۶/۲۴	۶/۱۱	۶/۱۶	۶/۷۴	۵/۹۱	۵/۶۳	۶/۳۴	آذربایجان غربی				
۶/۲۳	۶/۷۰	۶/۲۶	۶/۴۴	۶/۵۸	۵/۷۹	۶/۲۴	۶/۱۵	۶/۱۲	۶/۵۲	۵/۶۷	۶/۲۸	۵/۹۳	۶/۰۲	۶/۱۷	۵/۷۶	۵/۷۷	آذربایجان شرقی				
۶/۲۳	۶/۰۸	۶/۲۹	۶/۵۶	۶/۶۱	۶/۲۰	۶/۵۷	۶/۱۸	۶/۳۵	۶/۲۵	۵/۷۱	۶/۳۹	۶/۱۷	۵/۹۵	۶/۵۹	۶/۲۸	۵/۸۷	اصفهان				
۶/۲۰	۵/۲۴	۵/۵۶	۵/۲۲	۵/۰۵	۶/۱۴	۵/۸۴	۶/۱۶	۶/۱۸	۶/۴۰	۵/۶۸	۶/۴۰	۵/۸۹	۶/۵۸	۶/۱۴	۶/۰۳	۴/۸۳	چهارمحال و بختیاری				
۶/۲۰	۶/۲۱	۶/۰۰	۵/۹۳	۶/۷۱	۵/۷۵	۵/۵۹	۵/۷۸	۵/۱۱	۶/۱۳	۶/۴۲	۵/۴۵	۶/۳۱	۶/۲۲	۶/۳۵	۶/۳۷	۶/۲۹	کرمان				
۶/۱۸	۷/۰۵	۶/۰۳	۶/۱۴	۶/۲۵	۵/۷۶	۵/۹۷	۵/۹۲	۵/۹۵	۵/۹۶	۶/۱۲	۵/۶۶	۶/۰۲	۵/۴۶	۵/۹۹	۶/۲۴	۶/۳۹	گلستان				
۶/۱۲	۵/۸۵	۶/۰۱	۵/۷۰	۶/۰۳	۶/۴۷	۵/۸۲	۵/۹۲	۵/۸۶	۵/۸۹	۶/۰۶	۵/۸۸	۵/۸۲	۶/۲۷	۵/۸۸	۵/۶۱	۵/۵۲	هرمزگان				
۶/۰۲	۶/۲۶	۶/۲۷	۶/۵۱	۵/۷۵	۵/۹۵	۶/۸۸	۶/۱۱	۶/۱۲	۶/۴۷	۵/۷۹	۶/۰۸	۶/۲۰	۵/۵۳	۷/۱۲	۵/۶۳	۶/۵۱	قم				
۶/۰۱	۵/۸۹	۶/۳۶	۶/۳۸	۶/۱۱	۶/۴۷	۶/۴۸	۶/۴۷	۶/۸۱	۵/۸۱	۶/۸۲	۶/۴۶	۵/۵۵	۵/۳۱	۵/۸۳	۵/۳۳	۵/۷۳	خوزستان				
۵/۹۸	۶/۰۴	۵/۸۶	۶/۰۸	۵/۵۲	۵/۹۹	۵/۸۴	۶/۲۰	۶/۰۶	۶/۲۲	۶/۳۳	۶/۱۸	۵/۷۰	۵/۴۵	۵/۶۲	۵/۹۴	۵/۸۰	خراسان رضوی				
۵/۹۸	۵/۹۱	۶/۰۳	۶/۱۴	۵/۶۱	۵/۹۵	۶/۴۱	۶/۰۰	۶/۵۴	۶/۱۴	۵/۳۳	۶/۰۰	۶/۰۷	۵/۶۹	۶/۰۰	۶/۳۳	۶/۲۸	سمنان				
۵/۹۷	۶/۰۱	۶/۰۹	۶/۴۹	۶/۱۹	۶/۰۸	۵/۵۸	۵/۸۷	۶/۲۴	۵/۶۳	۵/۴۲	۶/۲۰	۵/۹۷	۵/۹۳	۵/۷۲	۶/۳۳	۵/۹۱	تهران				
۵/۹۵	۵/۸۸	۵/۲۸	۵/۷۱	۴/۲۷	۵/۳۵	۵/۸۰	۵/۹۶	۵/۸۳	۵/۴۰	۶/۱۴	۶/۴۶	۶/۰۸	۵/۳۹	۶/۰۳	۶/۹۹	۵/۹۳	سیستان و بلوچستان				
۵/۹۴	۵/۸۶	۶/۰۹	۷/۱۵	۵/۶۹	۵/۴۷	۶/۰۵	۵/۴۸	۶/۳۳	۵/۰۰	۵/۶۳	۴/۹۷	۵/۸۴	۶/۰۷	۵/۶۴	۵/۷۵	۵/۸۸	قزوین				
۵/۷۳	۷/۰۳	۵/۹۹	۵/۹۹	۶/۴۳	۵/۶۲	۵/۹۱	۵/۵۳	۵/۵۱	۵/۵۵	۵/۰۶	۶/۰۱	۵/۴۶	۵/۶۷	۵/۶۸	۵/۳۷	۵/۱۰	زنجان				
۵/۶۸	۵/۱۳	۵/۴۴	۴/۸۴	۵/۳۳	۵/۵۴	۶/۰۶	۵/۸۸	۶/۱۳	۵/۷۶	۵/۶۶	۵/۹۷	۵/۶۳	۵/۷۱	۵/۳۹	۵/۹۹	۵/۴۲	مرکزی				
۵/۴۵	۶/۰۶	۵/۳۲	۵/۲۸	۵/۰۸	۵/۴۱	۵/۴۹	۵/۴۶	۵/۵۳	۵/۲۶	۵/۸۴	۵/۲۳	۵/۲۶	۵/۴۰	۵/۴۵	۵/۳۶	۴/۸۴	یزد				
۵/۱۸	۵/۲۵	۵/۶۵	۵/۸۴	۵/۵۹	۵/۵۸	۵/۶۰	۴/۸۴	۵/۱۰	۴/۸۹	۵/۰۹	۴/۲۸	۵/۱۳	۴/۸۷	۴/۸۲	۵/۲۹	۵/۵۵	گیلان				
۵/۱۷	۴/۶۸	۵/۰۷	۵/۶۸	۵/۴۲	۴/۴۸	۴/۷۲	۵/۰۸	۴/۹۸	۴/۷۸	۵/۲۵	۵/۳۰	۵/۲۰	۵/۷۲	۴/۶۸	۵/۳۰	۵/۱۲	اردبیل				
۵/۷۹	۵/۶۲	۵/۶۰	۵/۵۳	۵/۷۰	۵/۵۰	۵/۶۵	۵/۷۳	۵/۸۲	۵/۶۷	۵/۶۰	۵/۸۳	۵/۷۴	۵/۵۳	۵/۷۸	۵/۸۹	۵/۷۴	تشکل‌های سراسری				

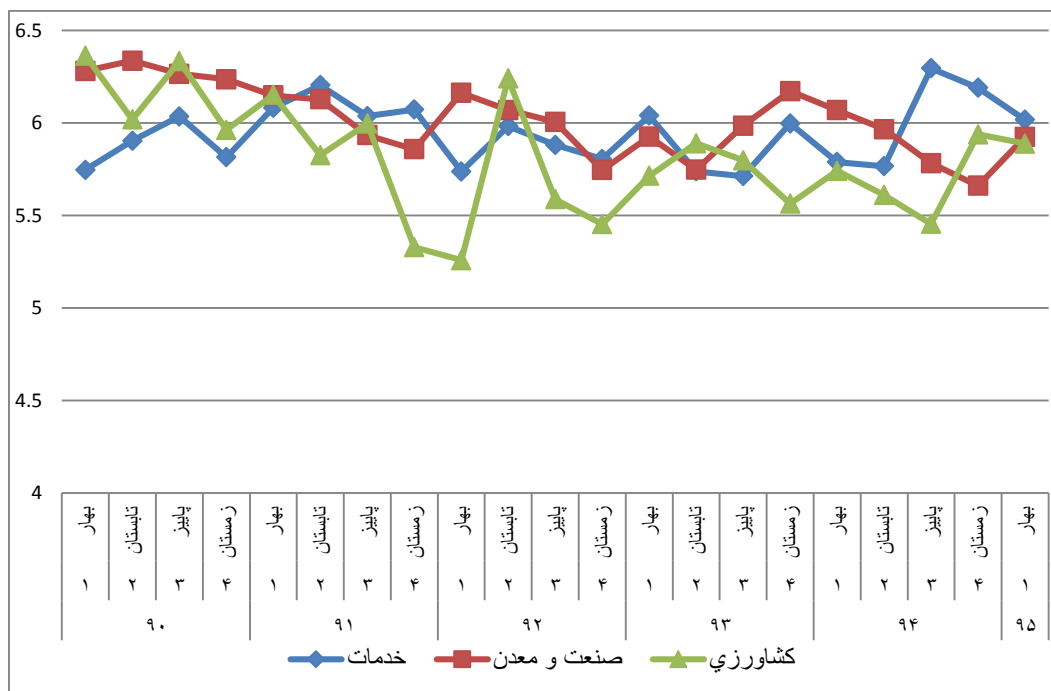
ج) شاخص ارزیابی بخشی

نمودار ۳ روند میانگین ارزیابی تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در فصول گذشته را به تفکیک بخش‌های اقتصادی نشان می‌دهد.

همان‌طور که در نمودار مذکور مشاهده می‌شود ارزیابی تشکل‌های بخش خدمات در بهار ۱۳۹۵ نسبت به فصل زمستان ۱۳۹۴ افزایش داشته اما تشکل‌های بخش صنعت و معدن و بخش کشاورزی کاهش اندکی را تجربه کردند.

هر چند که براساس نمودار ۱ در بهار ۱۳۹۵ وضعیت کلی محیط کسب‌وکار نسبت به فصل قبل اندکی مساعدتر است، اما نمودار زیر نشان می‌دهد که این مطلب برای همه بخش‌ها صادق نیست، به‌طوری که تشکل‌های بخش صنعت و معدن وضعیت محیط کسب‌وکار را نامساعدتر ارزیابی کرده‌اند.

نمودار ۳. روند میانگین ارزیابی ۲۱ مؤلفه محیط کسب‌وکار به تفکیک بخش‌های مورد بررسی

جدول ۷ ارزیابی تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در فصل بهار ۱۳۹۵ و فصل مشابه سال قبل را به تفکیک بخش‌های اقتصادی نشان می‌دهد.

همان‌طور که در جدول مذکور مشاهده می‌شود در بهار ۱۳۹۵ مؤلفه «بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران» رتبه دوم و چهارم را در بخش‌های صنعت و معدن و خدمات دارد اما در بخش کشاورزی رتبه ششم را داراست.

همچنین در بهار ۱۳۹۵ مؤلفه «عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی» رتبه هشتم را در

بخش خدمات، رتبه نهم را در بخش صنعت و معدن و رتبه نوزدهم را در بخش کشاورزی دارد.

مؤلفه «قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی» رتبه هفتم مؤلفه نامساعد را در بخش کشاورزی به خود اختصاص داده است. این درحالی است که این مؤلفه در بخش‌های صنعت و معدن و خدمات به ترتیب رتبه یازدهم و شانزدهم را دارد.

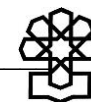
مؤلفه «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده» رتبه دهمین مؤلفه نامساعد را در بخش کشاورزی به خود اختصاص داده است. این درحالی است که این مؤلفه در بخش‌های صنعت و معدن و خدمات به ترتیب رتبه بیست و دوم و بیستم را دارد.

مؤلفه «تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار» رتبه هشتمین مؤلفه نامساعد را در بخش صنعت و معدن به خود اختصاص داده است. این درحالی است که این مؤلفه در بخش‌های کشاورزی و خدمات به ترتیب رتبه هجدهم و نوزدهم را دارد.

مؤلفه «فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز» رتبه پانزدهمین مؤلفه نامساعد را در بخش صنعت و معدن به خود اختصاص داده است. این درحالی است که این مؤلفه در بخش‌های کشاورزی و خدمات به ترتیب رتبه هجدهم و نوزدهم را دارد.

مؤلفه «کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده» رتبه چهاردهمین مؤلفه نامساعد را در بخش صنعت و معدن به خود اختصاص داده است. این درحالی است که این مؤلفه در بخش‌های کشاورزی و خدمات به ترتیب رتبه بیستم و بیست و یکم را دارد.

در مجموع گرچه در شرایط فعلی، اولین مشکل همه بخش‌ها مربوط به تأمین مالی است، اما در مؤلفه‌های بعدی، اهمیت موانع محیط کسب و کار بخش‌ها از یکدیگر متفاوت می‌شود که لزوم توجه به مشکلات کسب و کار هر بخش توسط نهادهای متولی آن بخش را آشکارتر می‌کند.

جدول ۷. ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت کننده از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در فصل بهار ۱۳۹۵ و فصل مشابه سال قبل به تفکیک بخش‌های اقتصادی

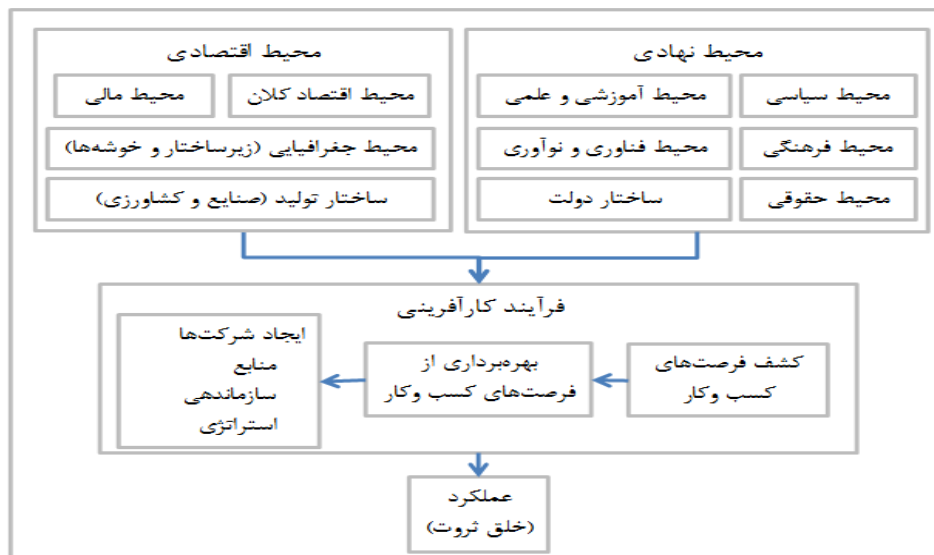
سال-فصل		بهار ۱۳۹۴						بهار ۱۳۹۵					
بخش مربوطه		کشاورزی		صنعت و معدن		خدمات		کشاورزی		صنعت و معدن		خدمات	
عنوان		رتبه	شاخص	رتبه	شاخص	رتبه	شاخص	رتبه	شاخص	رتبه	شاخص	رتبه	شاخص
مشکل دریافت تسهیلات از بانکها		۱	۸/۰۹	۱	۷/۷۳	۱	۷/۵۸	۱	۸/۲۲	۱	۷/۵۹	۱	۸/۰۲
ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی		۲	۷/۹۲	۲	۷/۳۷	۲	۶/۶۷	۵	۷/۵۴	۲	۶/۶۶	۴	۷/۵۵
وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی		۱۰	۵/۸۷	۴	۷/۰۴	۳	۶/۸۳	۳	۷/۰۲	۳	۶/۸۱	۳	۷/۴۴
بی‌تعهدی شرکتها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران		۸	۶/۰۹	۳	۷/۰۸	۴	۶/۷۴	۶	۶/۵۷	۶	۶/۹۰	۲	۶/۹۵
برگشت چک‌های مشتریان و همکاران		۵	۶/۴۴	۸	۶/۲۵	۱۴	۵/۶۲	۴	۶/۷۴	۷	۶/۲۵	۷	۶/۹۲
نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی		۱۲	۵/۶۸	۶	۶/۵۰	۶	۶/۶۴	۸	۶/۲۹	۸	۶/۳۷	۵	۶/۵۶
بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری		۶	۶/۲۶	۹	۶/۲۲	۹	۵/۸۴	۹	۶/۲۵	۹	۵/۸۲	۱۳	۶/۶۱
ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات		۹	۶/۰۲	۷	۶/۴۴	۷	۵/۹۸	۵	۶/۶۱	۵	۶/۱۶	۱۰	۵/۹۸
اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان		۴	۶/۵۴	۵	۶/۷۸	۲	۶/۸۶	۱۱	۶/۰۵	۱۱	۶/۲۶	۶	۵/۹۶
عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی		۱۸	۴/۶۲	۱۴	۵/۸۰	۱۲	۵/۷۵	۱۹	۴/۹۷	۱۹	۶/۱۷	۹	۶/۰۹
قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی		۳	۷/۰۳	۱۶	۵/۵۷	۱۱	۵/۷۷	۷	۶/۴۴	۷	۶/۰۶	۱۱	۵/۵۵
محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار		۱۴	۵/۳۰	۱۱	۶/۰۷	۱۰	۵/۷۷	۱۲	۵/۹۴	۱۲	۵/۹۲	۱۲	۵/۴۹
موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه		۱۷	۴/۸۶	۱۷	۵/۵۲	۱۶	۵/۳۴	۱۴	۵/۳۸	۱۴	۵/۵۵	۱۹	۵/۷۹
زیاد بودن تعطیلات رسمی		۱۳	۵/۵۰	۱۰	۶/۱۳	۱۵	۵/۴۶	۱۶	۵/۰۸	۱۶	۵/۶۴	۱۷	۵/۷۴
تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار		۱۵	۵/۲۳	۱۳	۵/۹۱	۸	۵/۹۳	۸	۵/۲۵	۱۵	۶/۲۱	۸	۵/۳۳
بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه		۱۱	۵/۸۳	۱۲	۶/۰۵	۱۳	۵/۶۷	۱۳	۵/۷۹	۱۳	۵/۵۴	۲۰	۵/۵۷
تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار		۱۹	۴/۳۴	۱۵	۵/۷۳	۱۸	۴/۹۰	۲۱	۴/۴۹	۲۱	۵/۶۵	۱۶	۵/۷۱
تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه		۲۰	۴/۰۷	۱۸	۵/۲۲	۱۷	۵/۲۱	۲۳	۳/۸۷	۲۳	۵/۵۸	۱۸	۵/۶۶
فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز													۱۹
کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده													۲۱
ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به‌دست مصرف‌کننده		۷	۶/۲۵	۲۰	۴/۷۱	۱۹	۴/۷۹	۱۰	۶/۱۱	۲۲	۴/۷۳	۲۲	۴/۷۱
ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل		۱۶	۴/۹۶	۱۹	۵/۰۷	۲۰	۴/۷۴	۱۷	۵/۰۵	۲۱	۴/۸۰	۲۱	۴/۵۷
ضعف زیرساخت‌های تأمین برق		۲۱	۳/۶۵	۲۱	۴/۲۷	۲۱	۳/۴۸	۲۲	۳/۹۷	۲۲	۳/۷۵	۲۳	۴/۱۵
برآیند ارزیابی تشکلهای اقتصادی (میانگین کل ۲۱ مؤلفه)		-	۵/۷۴	-	۶/۰۷	-	۵/۷۹	-	۵/۸۹	-	۵/۹۲	-	۶/۰۲

تحلیل وضعیت محیط کسب و کار ایران براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین^۱

کارآفرینی فعالیتی شامل کشف، ارزیابی و بهره‌برداری فرصت‌ها به منظور معرفی محصولات و خدمات، روش‌های سازماندهی، بازارها، فرآیندها و مواد اولیه جدید، از طریق تلاش‌های سازمان‌یافته‌ای است که قبلاً صورت نگرفته است (شین و ونکاتارامن، ۲۰۰۰). کارآفرین نیز فردی است که فعالیت مذکور را انجام می‌دهد و محیط یک کارآفرین را مجموعه عواملی تشکیل می‌دهند که بر راه‌اندازی و اداره بنگاه وی تأثیر دارند؛ اما در خارج از کنترل وی قرار دارند.

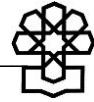
بر این اساس، مؤلفه‌های مهم محیط کسب و کار، مجموعه عواملی هستند که بر اداره و عملکرد بنگاه‌ها در جامعه مورد مطالعه اثر می‌گذارند، اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند که براساس نظریه عمومی شین می‌توان دو مجموعه عوامل محیطی معین: محیط اقتصادی و محیط نهادی را تفکیک کرد. عوامل محیط اقتصادی شامل محیط مالی، محیط اقتصاد کلان، محیط جغرافیایی (زیرساختار و خوشه‌ها) و ساختار تولید (صنایع و کشاورزی) و عوامل محیط نهادی شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی، محیط آموزشی و علمی، محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت می‌شود. این دو مجموعه عوامل بر فرآیند کارآفرینی که در واقع نقطه آغازین کسب و کار است، اثر می‌گذارند. هر چه محیط کسب و کار (محیط نهادی و اقتصادی) شرایط بهتری داشته باشد، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر است و هر چه بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی در جامعه‌ای بیشتر باشد، عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه بیشتر می‌شود (شکل ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی بسط یافته محیط کسب و کار براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین

مأخذ: اقتباس از شین، ۲۰۰۳.

1. Shane S. A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-opportunity Nexus, Edward Elgar Publishing, 2003.

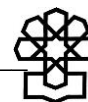
به‌منظور ارزیابی مجموعه عوامل محیطی مورد اشاره، برای هر عامل محیطی نظریه عمومی کارآفرینی نشین از مجموعه مؤلفه‌های ارزیابی تشکل‌های اقتصادی در مجموعه مطالعات فصلی پایش محیط کسب‌وکار یک مؤلفه نماینده انتخاب شد (به‌استثنای محیط آموزشی و علمی که از گزارش فصل آینده مؤلفه مناسب اضافه خواهد شد) که به‌عنوان عامل محیطی در جدول ۸ ذکر شده است.

براساس ارزیابی تشکل‌های اقتصادی، در مجموعه مطالعات فصلی پایش محیط کسب‌وکار که از پاییز ۱۳۸۹ توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی جریان دارد، محیط اقتصادی شرایط بدتری نسبت به محیط نهادی دارد. در محیط اقتصادی به‌ترتیب محیط مالی و محیط اقتصاد کلان و پس از آنها ساختار تولید (صنایع و کشاورزی) و در آخر محیط جغرافیایی (زیرساختار) دارای نامساعدترین شرایط در محیط کسب‌وکار اقتصاد ایران ارزیابی شده‌اند. در محیط نهادی به‌ترتیب ساختار دولت، محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی و سپس محیط فناوری و نوآوری نامساعدترین شرایط را در محیط کسب‌وکار اقتصاد کشور دارند.

جدول ۸. ارزیابی محیط کسب‌وکار براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین

مجموعه محیطی	محیط	عامل محیطی	۱۳۹۱				۱۳۹۲				۱۳۹۳				۱۳۹۴				میانگین کل		
			بهار	تابستان	پاییز	زمستان	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	بهار	تابستان	پاییز	زمستان			
محیط اقتصادی	محیط مالی	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۹۱	۷/۹۴	۷/۷۲	۷/۵۶	۷/۵۴	۷/۸۰	۷/۴۵	۷/۴۶	۷/۵۹	۷/۶۶	۷/۵۲	۷/۸۲	۷/۶۸	۷/۷۰	۷/۷۶	۷/۷۵	۷/۹۰	۷/۷۰	
		ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۰۸	۷/۲۱	۷/۲۱	۷/۱۳	۷/۰۴	۷/۱۰	۶/۹۶	۶/۹۷	۷/۲۶	۷/۲۲	۷/۱۹	۷/۴۴	۷/۰۲	۷/۲۶	۷/۳۹	۷/۲۳	۷/۲۷	۷/۱۶	
		میانگین دو عامل	۷/۵۰	۷/۵۸	۷/۴۶	۷/۳۵	۷/۲۹	۷/۴۵	۷/۲۱	۷/۲۱	۷/۴۳	۷/۴۴	۷/۳۵	۷/۶۳	۷/۳۵	۷/۴۸	۷/۵۸	۷/۴۹	۷/۵۹	۷/۴۳	
	محیط تولید (صنایع و کشاورزی)	محیط اقتصاد کلان	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	۷/۶۲	۸/۳۱	۸/۰۰	۸/۰۲	۷/۵۵	۷/۵۳	۶/۷۸	۶/۶۵	۶/۷۴	۶/۱۰	۵/۹۵	۶/۰۰	۵/۸۱	۵/۶۷	۵/۵۶	۵/۵۸	۶/۷۷	
		تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار	۵/۸۴	۵/۴۸	۵/۳۶	۵/۵۹	۵/۴۹	۵/۵۲	۵/۷۹	۵/۶۵	۵/۷۷	۵/۶۰	۵/۹۷	۵/۹۵	۵/۸۵	۵/۸۹	۵/۹۴	۵/۸۸	۵/۶۰	۵/۷۷	
		ضعف ظلم توزیع و مشکلات رسیدن محصول به دست مصرف‌کننده	۵/۱۱	۵/۱۲	۵/۱۹	۴/۸۵	۴/۸۴	۴/۸۰	۵/۱۰	۴/۸۲	۴/۹۶	۴/۸۷	۴/۸۵	۵/۱۴	۴/۹۲	۴/۸۳	۴/۹۶	۴/۸۷	۴/۸۷	۴/۹۳	
		میانگین دو عامل	۵/۴۷	۵/۳۰	۵/۲۷	۵/۲۲	۵/۱۷	۵/۱۶	۵/۴۴	۵/۲۴	۵/۲۴	۵/۳۶	۵/۲۴	۵/۴۱	۵/۵۵	۵/۳۹	۵/۳۶	۵/۳۷	۵/۲۳	۵/۳۵	
محیط جغرافیایی (زیرساخت‌ها)	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۸۰	۴/۸۲	۴/۶۰	۴/۴۴	۴/۵۸	۴/۸۷	۴/۸۱	۴/۶۹	۵/۰۷	۵/۰۸	۴/۸۲	۴/۸۹	۴/۸۷	۴/۶۷	۴/۹۴	۴/۹۸	۴/۶۹	۴/۸۱		
	ارزیابی محیط اقتصادی	۶/۳۵	۶/۵۰	۶/۳۳	۶/۲۶	۶/۱۵	۶/۲۳	۶/۰۶	۵/۹۵	۶/۱۵	۶/۱۵	۶/۲۳	۶/۰۲	۵/۸۵	۵/۷۹	۵/۸۸	۵/۸۶	۵/۷۷	۶/۰۹		
محیط نهادی	محیط سیاسی	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۶/۶۱	۶/۹۵	۶/۷۸	۶/۵۰	۶/۳۰	۶/۶۵	۶/۶۳	۶/۴۳	۶/۸۱	۶/۳۶	۶/۶۷	۷/۱۱	۶/۷۹	۶/۸۰	۷/۰۴	۶/۸۶	۷/۲۰	۶/۶۵	
		بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	۶/۳۶	۶/۸۵	۶/۸۸	۶/۶۴	۶/۵۱	۶/۴۱	۶/۳۴	۶/۰۷	۶/۲۸	۶/۱۰	۵/۹۷	۶/۰۲	۶/۰۰	۵/۷۷	۶/۱۱	۶/۰۹	۶/۳۲	۶/۲۷	
	محیط حقوقی	ضعف دادرها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات	۵/۹۰	۵/۹۱	۵/۸۹	۵/۹۰	۵/۶۴	۶/۰۱	۶/۱۱	۵/۹۵	۶/۱۷	۶/۱۲	۶/۰۴	۶/۳۲	۶/۱۳	۶/۰۷	۶/۳۴	۶/۱۷	۶/۱۱	۶/۰۶	
		میانگین دو عامل	۶/۱۳	۶/۳۸	۶/۳۹	۶/۲۷	۶/۰۸	۶/۲۱	۶/۲۲	۶/۰۱	۶/۲۳	۶/۱۱	۶/۰۰	۶/۱۷	۶/۰۷	۵/۹۲	۶/۲۳	۶/۱۳	۶/۲۲	۶/۱۶	
	محیط فرهنگی	محیط فرهنگی	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	۵/۰۵	۵/۰۷	۵/۱۱	۴/۸۳	۴/۷۶	۵/۰۵	۵/۲۰	۴/۸۹	۵/۳۷	۴/۶۲	۵/۲۰	۵/۲۷	۵/۰۹	۵/۲۳	۵/۴۸	۵/۲۸	۵/۴۴	۵/۱۳
		ساختار دولت	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶/۴۹	۶/۶۱	۶/۶۶	۶/۷۶	۶/۵۶	۶/۸۰	۶/۵۹	۶/۶۵	۶/۶۹	۶/۴۲	۶/۲۶	۶/۸۳	۶/۷۸	۶/۵۸	۷/۲۳	۶/۹۲	۶/۸۹	۶/۷۱
		محیط فناوری و نوآوری	فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز																		
		محیط آموزشی و علمی	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش دیده																		
ارزیابی محیط نهادی*			۶/۰۷	۶/۲۵	۶/۲۳	۶/۰۹	۵/۹۲	۶/۱۸	۵/۹۹	۶/۲۷	۵/۸۸	۶/۰۳	۶/۳۴	۶/۱۸	۶/۱۸	۶/۱۳	۶/۴۹	۶/۳۰	۶/۴۴	۶/۱۶	
ارزیابی محیط کسب‌وکار (از ۱۰ بدترین ارزیابی)*			۶/۲۱	۶/۳۸	۶/۲۸	۶/۱۷	۶/۰۳	۶/۲۰	۶/۱۱	۵/۹۷	۶/۲۱	۵/۹۲	۵/۹۶	۶/۱۸	۶/۰۲	۵/۹۶	۶/۱۹	۶/۰۸	۶/۱۱	۶/۱۳	

* شامل محیط فناوری، نوآوری و محیط علمی و آموزشی نمی‌شود.

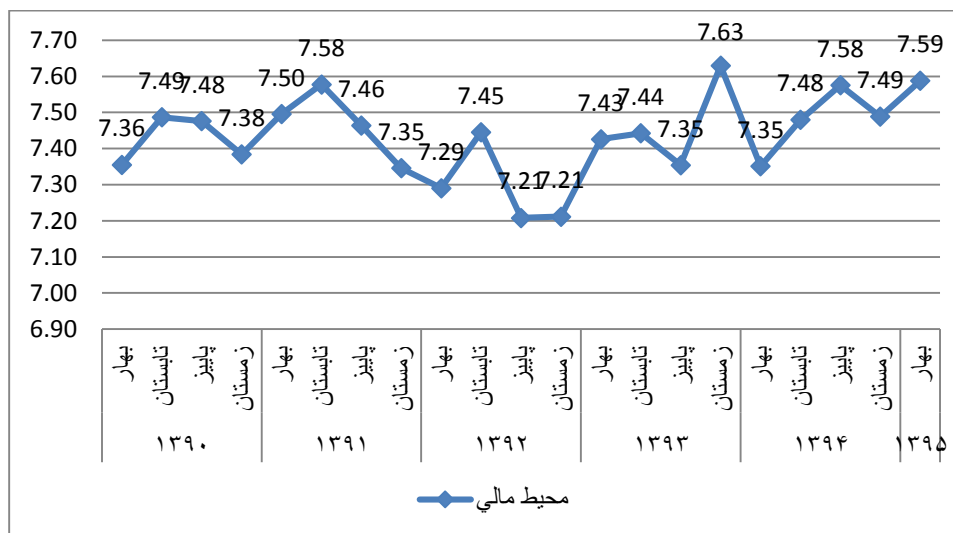

تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور طی بیست‌وسومین دوره پایش محیط کسب‌وکار توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «محیط مالی نامناسب» را به‌عنوان مشکل اول محیط کسب‌وکار ارزیابی کرده‌اند (جدول ۹). «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها» و «ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی» به‌عنوان شاخص‌هایی برای محیط مالی محسوب می‌شوند که در زمره مهمترین موانع فعالین کسب‌وکار ارزیابی شده‌اند.

نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی خود به تنهایی می‌تواند نشانگر نامناسب بودن محیط مالی در کشور باشد. گرچه ممکن است بنگاه‌ها به‌لحاظ مدیریت مالی و بودجه‌بندی خود عملکرد مناسبی نداشته باشند، اما بالا بودن نرخ تأمین سرمایه به‌عنوان متغیری که در نظام بازار آزاد و خارج بنگاه تعیین می‌شود، نشان می‌دهد که سازوکارهای حاکم بر اقتصاد در جهت ارتقای محیط کسب‌وکار نیستند. سازوکارهایی که ریشه در سیاستگذاری مالی نادرست دولت و عملکرد نامطلوب نظام مالی و بانکی و بازار سرمایه دارد.

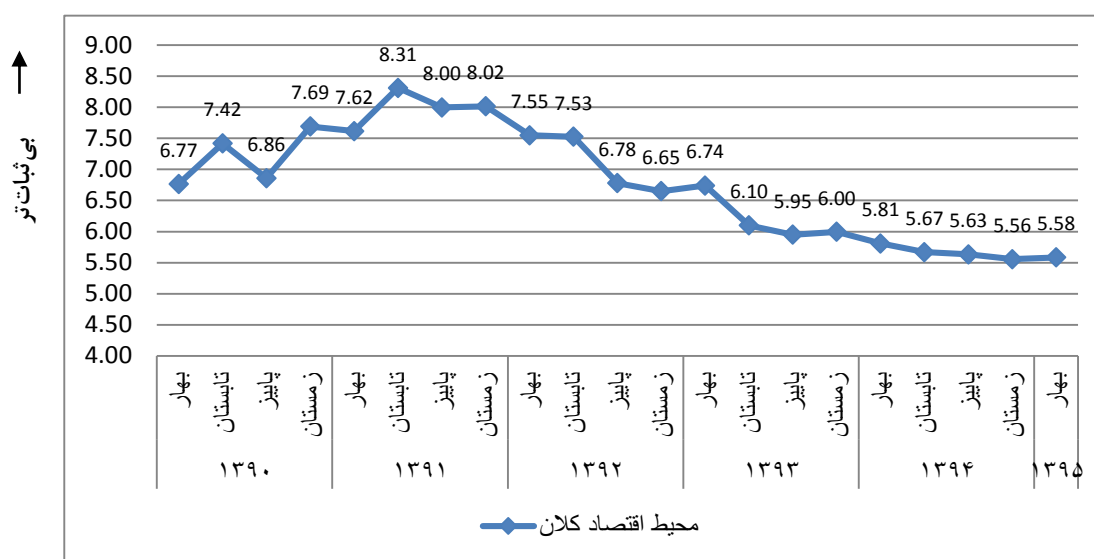
روند تغییرات مؤلفه محیط مالی در شاخص پایش محیط کسب‌وکار در نمودار ۴ ارائه شده است. همان‌طور که در نمودار مذکور مشاهده می‌شود در فصل بهار ۱۳۹۵ محیط مالی نسبت به فصل قبل اندکی نامساعدتر ارزیابی شده است.

نمودار ۴. روند ارزیابی محیط مالی در شاخص پایش

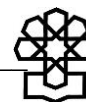
محیط اقتصاد کلان بی‌ثبات به‌عنوان دومین مانع محیط کسب‌وکار کشور در میانگین کل، ارزیابی شده است. کسب‌وکارها به ثبات و امنیت و قابلیت پیش‌بینی‌پذیری آینده در اقتصاد نیاز دارند. «بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه» یکی از عوامل نشان‌دهنده بی‌ثباتی در محیط اقتصاد کلان است. این مؤلفه در بهار ۱۳۹۵ نسبت به فصل قبل تغییرات قابل توجهی ندارد، اما روند مؤلفه مذکور نشان می‌دهد که محیط اقتصاد کلان از تابستان ۱۳۹۱ به بعد به تدریج از ثبات بیشتری برخوردار شده است (نمودار ۵).

نمودار ۵. روند ارزیابی محیط اقتصاد کلان (مشکل بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه) در شاخص پایش

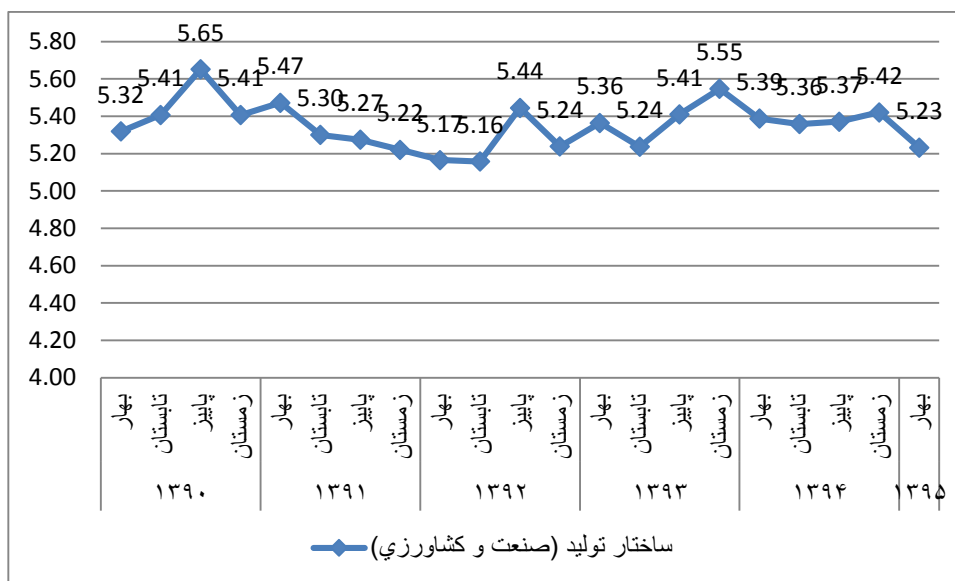

ساختار تولید به‌عنوان جزء دیگر محیط کسب‌وکار از اهمیت بالایی برخوردار است. اگر مؤلفه «تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار» را به‌عنوان عامل محیطی ساختار تولید در بخش صنعت و معدن و «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده کشاورزی» به‌عنوان عامل محیطی ساختار تولید در بخش کشاورزی در نظر بگیریم می‌توان با میانگین‌گیری، ارزیابی هر چند غیردقیق از ساختار تولید به‌دست آورد. عوامل بسیار دیگری نیز وجود دارند که از ویژگی‌های ساختار تولید در بخش کشاورزی و صنعت هستند که در اینجا قابل ارزیابی نیستند مانند سطح مقیاس تولید در بخش کشاورزی یا وابستگی صنایع به واردات مواد اولیه. ارزیابی شکل‌های اقتصادی سراسر کشور از ساختار تولید از بهار ۱۳۹۰ تا بهار ۱۳۹۵ روند نسبتاً ثابتی را حول خط (۵/۴۰ از ۱۰) نشان می‌دهد (نمودار ۶).

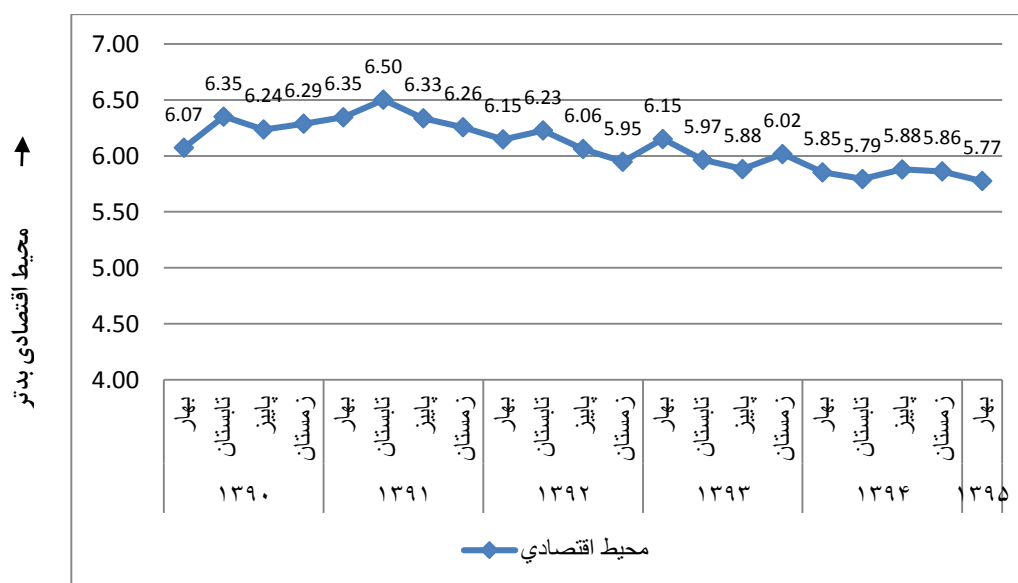

نمودار ۶. روند ارزیابی ساختار تولید در شاخص پایش محیط کسب و کار

در مجموع محیط اقتصادی از نظر تشکل‌های اقتصادی مورد بررسی در بیست و سومین دوره پایش محیط کسب و کار، از شرایط مناسبی برخوردار نیست (۵/۷۷ از ۱۰).

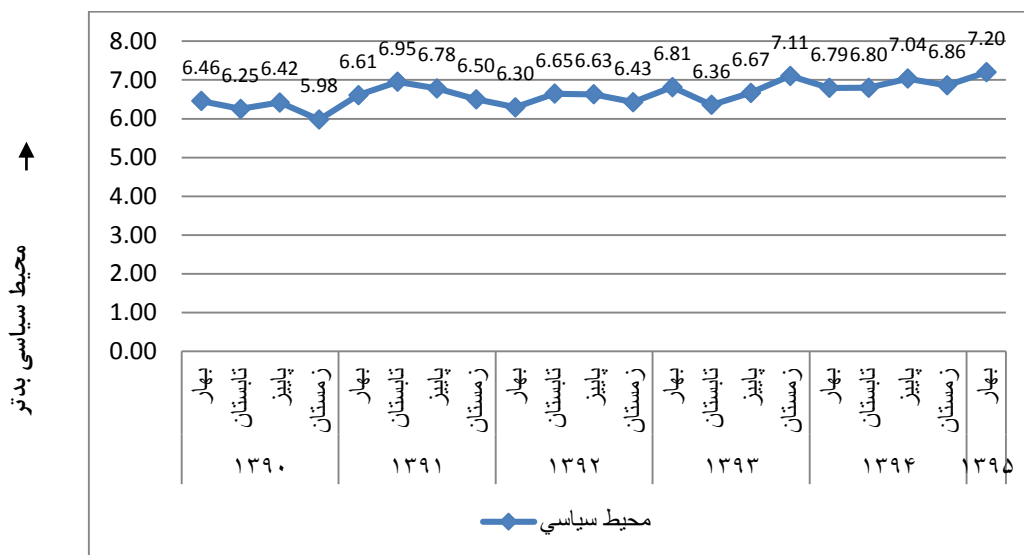
نمودار ۷. روند ارزیابی محیط اقتصادی در شاخص پایش محیط کسب و کار

محیط سیاسی یکی از اجزای مهم محیط کسب و کار محسوب می‌شود. وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی را می‌توان به‌عنوان شاخصی برای این جزء از محیط کسب و کار تلقی کرد. نمودار ۸ روند تغییرات ارزیابی محیط سیاسی (وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی) در شاخص پایش محیط کسب و کار را نشان می‌دهد. همان‌طور که در نمودار مذکور مشاهده می‌شود روند کلی شاخص مؤلفه مذکور صعودی است. این ارزیابی لزوم توجه خاص به این مسئله را نشان می‌دهد.

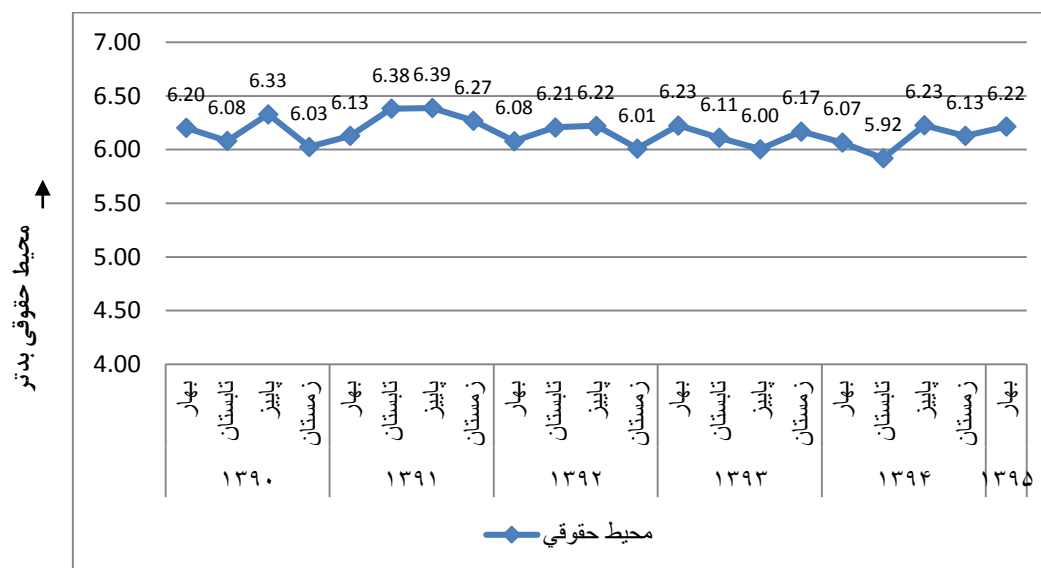
نمودار ۸. روند ارزیابی محیط سیاسی (وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی)

در شاخص پایش محیط کسب‌وکار

محیط حقوقی به‌عنوان جزئی مهم از محیط کسب‌وکار مطرح است که دو مؤلفه «بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری» و «ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات» از زمره مؤلفه‌هایی هستند که از ساختار قانونی و حقوقی جامعه ریشه می‌گیرند و بر محیط کارآفرین تأثیر دارند. این مؤلفه در پایش محیط کسب‌وکار بهار ۱۳۹۵ (۶/۲۲) از (۱۰) ارزیابی شده است (نمودار ۹). این متغیر نیز روند نسبتاً باثباتی را نشان می‌دهد.

نمودار ۹. روند ارزیابی محیط حقوقی (میانگین دو مؤلفه) در شاخص پایش محیط کسب‌وکار

محیط فرهنگی جزئی مهم از محیط کسب و کار تلقی می‌شود. «زیاد بودن تعطیلات رسمی»، «تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی» و «تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه و عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی» از زمره مؤلفه‌هایی هستند که از فرهنگ و ارزش‌های جامعه ریشه گرفته یا با آن در ارتباط تنگاتنگ هستند. ارزیابی تشکلهای اقتصادی سراسر کشور از این عامل محیط کسب و کار در بهار ۱۳۹۵ (۵/۴۴ از ۱۰) است.

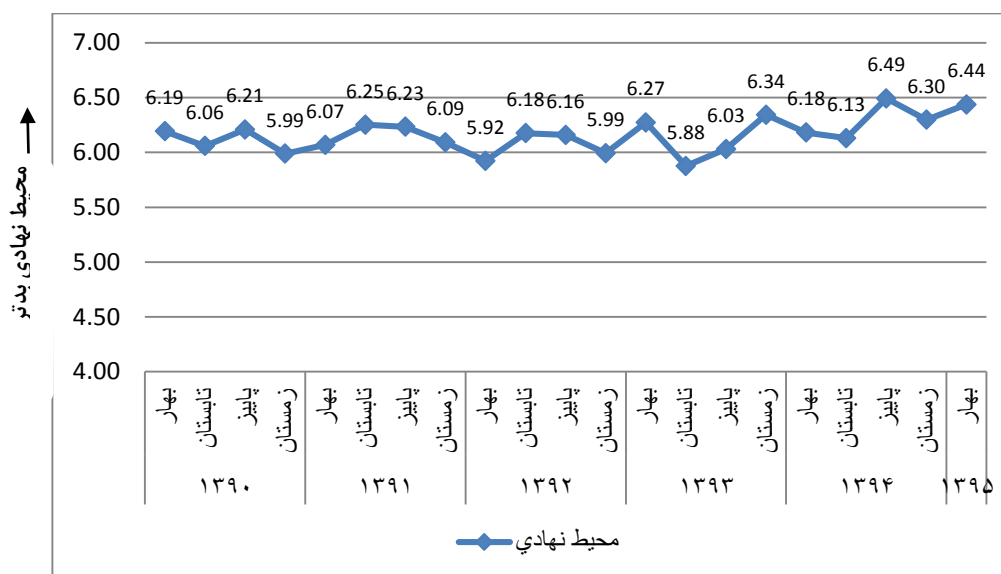
ساختار دولت را می‌توان یکی از اجزای مهم محیط کسب و کار محسوب کرد که می‌تواند از دو طریق سبب افزایش بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی شود: اول به‌طور مستقیم سبب افزایش کارآیی و بهره‌وری دولت می‌شود که این امر می‌تواند سبب بهبود ارائه خدمات عمومی به افراد و کسب و کارهای موجود شود و دوم، از طریق ارتقای نهادهای اعتماد، تعامل و شبکه‌سازی می‌تواند سبب درونی شدن حیطه کنترل افراد شده و احتمال بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی را افزایش دهد (Rodriguez- Pose & Ezcurra, 2011). «بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران» را می‌توان از عواملی دانست که به‌طور مستقیم به ساختار دولت مربوط است. این مؤلفه در پایش محیط کسب و کار بهار ۱۳۹۵ (۶/۸۹ از ۱۰) ارزیابی شده است که رتبه دوم را در مجموعه زیرمحیط‌های کسب و کار بعد از زیرمحیط مالی دارد.

محیط فناوری و نوآوری نیز از اجزای مهم محیط کسب و کار محسوب می‌شود. مؤلفه «فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز» را می‌توان نماگری از این جزء محیطی دانست. این مؤلفه به‌تازگی به مجموعه مؤلفه‌های ارزیابی پایش محیط کسب و کار اضافه شده است که در بهار ۱۳۹۵ (۵/۱۸ از ۱۰) ارزیابی شده است.

محیط آموزشی و علمی نیز از اجزای مهم محیط کسب و کار محسوب می‌شود. مؤلفه «کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده» را می‌توان نماگری از این جزء محیطی دانست. این مؤلفه نیز به‌تازگی به مجموعه مؤلفه‌های ارزیابی پایش محیط کسب و کار اضافه شده است که در بهار ۱۳۹۵ (۵/۰۱ از ۱۰) ارزیابی شده است.

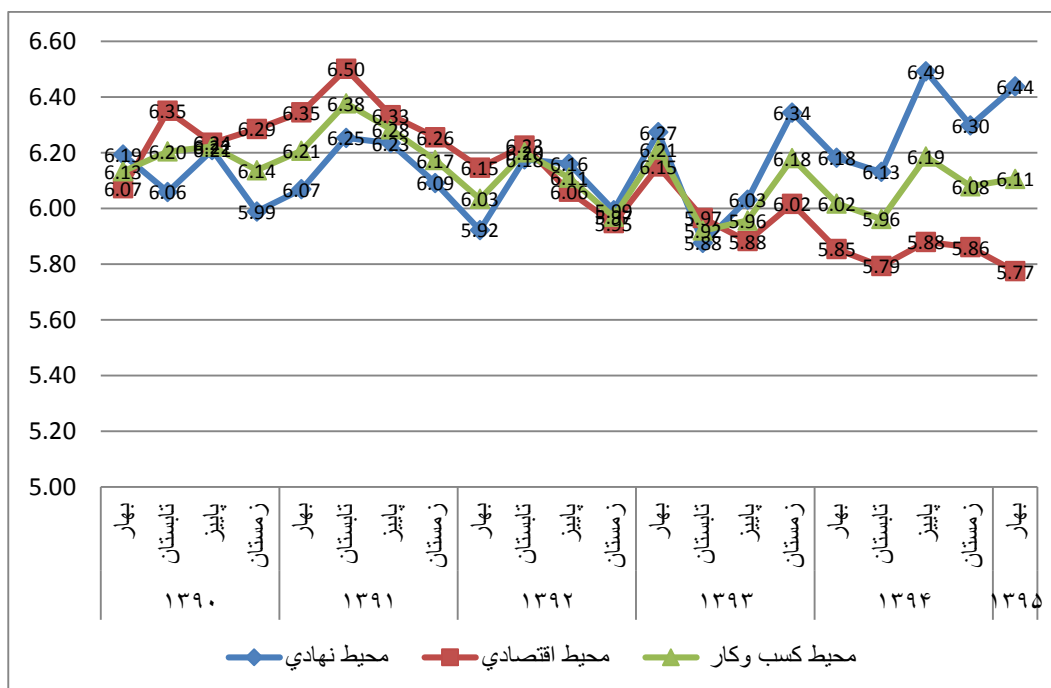
در مجموع محیط نهادی از نظر تشکلهای اقتصادی مورد بررسی در بیست‌وسومین دوره پایش محیط کسب و کار، از شرایط مناسبی برخوردار نیست (۶/۴۴ از ۱۰). شایان ذکر است که در نمودار زیر روند ارزیابی محیط نهادی به‌منظور فراهم آوردن امکان مقایسه، شامل محیط فناوری و نوآوری و محیط آموزشی و علمی نمی‌شود.

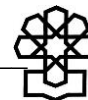
نمودار ۱۰. روند ارزیابی محیط نهادی در شاخص پایش محیط کسب و کار

نمودار ۱۱ روند ارزیابی محیط اقتصادی و محیط نهادی کسب و کار را طی دوره بهار ۱۳۹۰ الی بهار ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. در حالی که محیط اقتصادی در یک سال منتهی به بهار ۱۳۹۵ بهبود اندکی را نشان می‌دهد محیط نهادی نامساعدتر شده است.

نمودار ۱۱. روند ارزیابی محیط کسب و کار و محیط‌های زیرمجموعه آن

تحلیل وضعیت محیط کسب و کار ایران براساس نظریه سیستم‌های پویا

محیط یک سیستم را عواملی تشکیل می‌دهند که در خارج از سیستم قرار می‌گیرند، اما بر آن تأثیرگذار هستند. شناسایی محیط و عوامل محیطی معمولاً به‌سادگی انجام نمی‌گیرد، زیرا مرز سیستم با محیط، مرز ظاهری نیست، بلکه قراردادی است.

طبق تعریف چرچمن^۱، محیط، عوامل و اشیایی را شامل می‌شود که در رابطه خود با سیستم مؤثر و غیرقابل تغییرند. او به مدیران توصیه می‌کند در رابطه با شناسایی عوامل محیطی دو سؤال مطرح کنند: اول اینکه، آیا عامل مورد نظر سیستم را متأثر می‌سازد یا خیر؟ اگر پاسخ این سؤال مثبت باشد، سؤال دوم را بدین‌سان مطرح می‌کند: آیا سیستم قادر به تغییر آن عامل است؟ به‌عبارت دیگر می‌تواند آن محدودیت یا مانع را از پیش پای فعالیت‌های خود بردارد؟ در صورتی که پاسخ سؤال دوم منفی باشد، آن عامل، یک عامل محیطی است. با استفاده از جدول زیر می‌توان ماهیت عوامل مرتبط با سیستم را تعیین کرد.

جدول ۹. جدول عناصر مؤثر بر سیستم

عوامل	مؤثر بر سیستم	بی‌تأثیر بر سیستم
تحت کنترل سیستم	عامل سیستمی (درونی)	نه سیستمی و نه محیطی
خارج از کنترل سیستم	عامل محیطی	

در اینجا اگر بنگاه و کسب و کار یک کارآفرین را به‌عنوان سیستم در نظر بگیریم، عواملی که تحت کنترل وی هستند، عوامل سیستمی (درونی) و عواملی که خارج از کنترل وی هستند، عوامل محیطی تلقی می‌شوند. بر این اساس محیط سیستم کسب و کار را عواملی تشکیل می‌دهند که در خارج از بنگاه تولیدی و حوزه فعالیت‌های کسب و کار کارآفرین قرار می‌گیرند، اما بر آن تأثیرگذار هستند.

در شکل ۲ ارتباط ۹ مؤلفه از ۲۳ مؤلفه مورد بررسی نشان داده شده است. ارتباط هر مؤلفه با متغیر با متغیر دیگر با فلش نشان داده شده است. جهت فلش جهت ارتباط احتمالی علی را نشان می‌دهد و علامت مثبت (+) یا منفی (-) نوع ارتباط را نشان می‌دهد. برای مثال پایین بودن «سود کسب و کارهای ایرانی» (کاهش) می‌تواند تعدادی از آنها را وادار به «تولید کالاهای غیراستاندارد و تقلبی» (افزایش) کند، بنابراین جهت فلش از سمت «سود کسب و کارهای ایرانی» به سمت «تولید کالاهای غیراستاندارد و تقلبی» و علامت آن منفی (-) است.

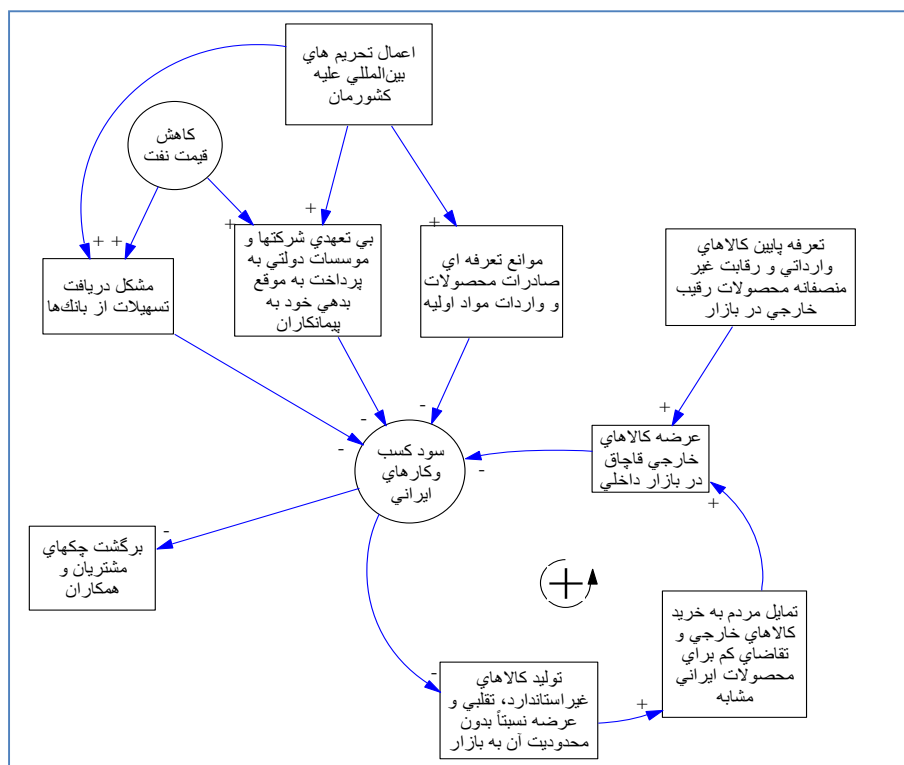
همان‌طور که در این شکل مشاهده می‌شود سه مؤلفه «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها»، «بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران» و «موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه» سه مؤلفه کلیدی هستند که سبب نامساعد شدن حداقل پنج

1. Churchman, 1973.

مؤلفه دیگر شده‌اند. شایان ذکر است که در نظریه سیستم‌های پویا^۱ به حلقه درون شکل ۱ حلقه بازخورد مثبت^۲ می‌گویند. حلقه‌ای که مانند بهمن عمل می‌کند یعنی یک ریزش کوچک می‌تواند به ریزش‌های بیشتر و بیشتر کسب‌وکارهای ایرانی منجر شود تا جایی که می‌تواند کل محیط کسب‌وکار و سیستم اقتصادی را تخریب^۳ کند.

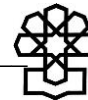
شایان ذکر است که «موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه»، «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها» و «بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران» احتمالاً ناشی از تحریم‌ها و سقوط قیمت نفت شدت گرفته است که به واسطه کمبود منابع درآمدی دولت و شرکت‌هایش و افزایش بدهی آنها به سیستم بانکی و بخش خصوصی سبب شکل گرفتن این الگو در محیط کسب‌وکار شده است.

شکل ۲. ارتباط بین برخی (۹ مؤلفه) از مؤلفه‌های شاخص پایش محیط کسب‌وکار

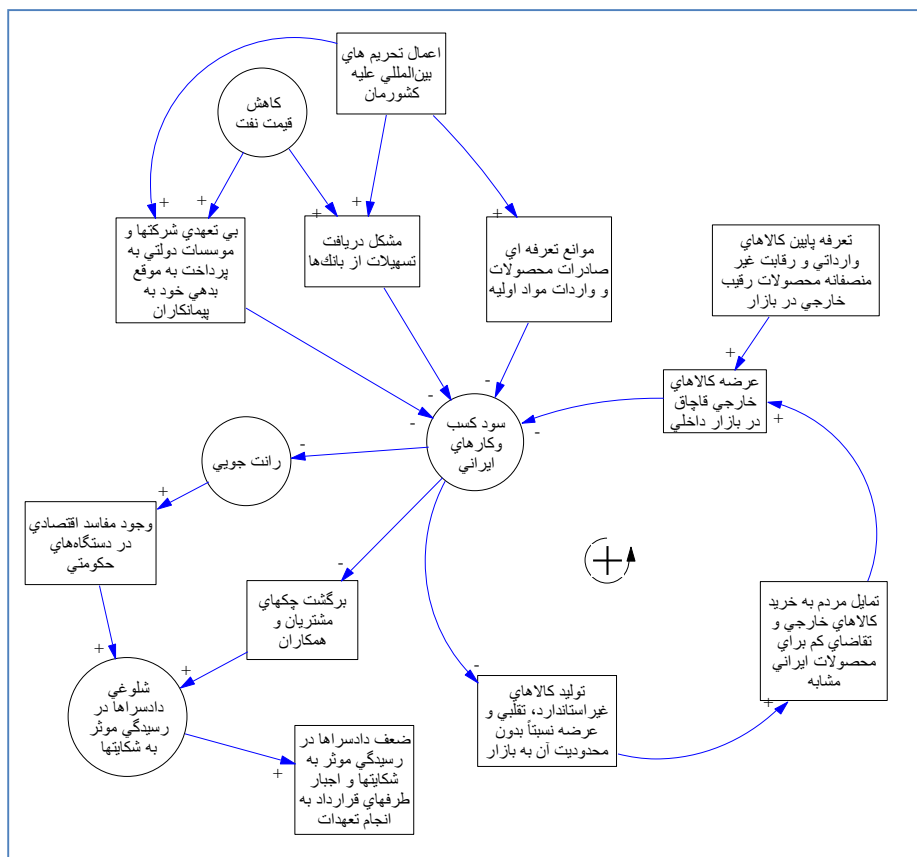
برخی از مؤلفه‌ها نیز با تأخیر بر سایر مؤلفه‌ها تأثیر می‌گذارند مانند ارتباطی که احتمالاً بین مؤلفه «برگشت چک‌های مشتریان و همکاران» و مؤلفه «ضعف دادرها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات» وجود دارد. افزایش «برگشت چک‌های مشتریان و همکاران» سبب

1. System Dynamics
2. Positive Feedback Loop
3. Collapse

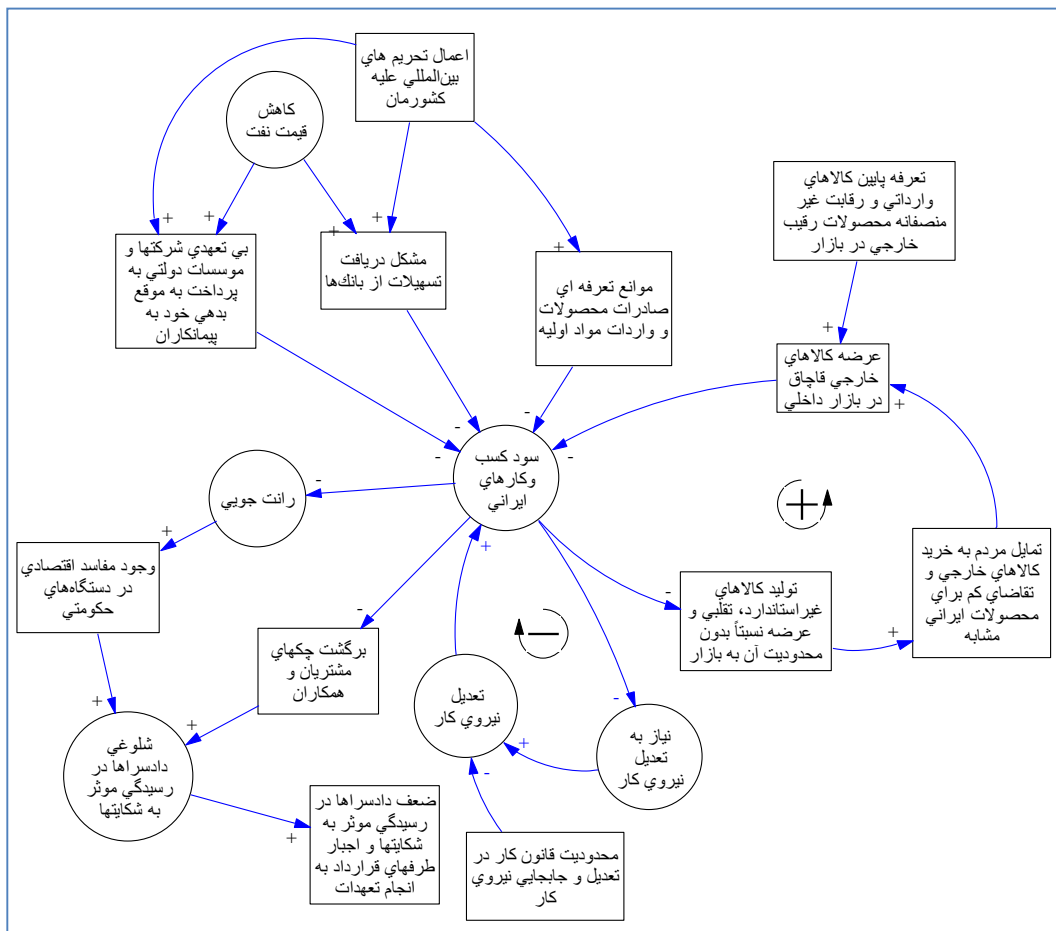
افزایش شلوغی دادسراها برای رسیدگی مؤثر به شکایات می‌شود و آن سبب می‌شود که «ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایات و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات» بیشتر خودنمایی کند. همچنین با کاهش سود کسب‌وکار فعالیت رقیب (رانت‌جویی) افزایش می‌یابد که آن با تأخیر سبب افزایش «وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی» می‌شود (شکل ۳).

شکل ۳. ارتباط بین برخی (۱۱ مؤلفه) از مؤلفه‌های شاخص پایش محیط کسب‌وکار

زمانی که سوددهی کسب‌وکارها تبدیل به زیان‌دهی می‌شود، آنها تلاش می‌کنند که نیروی انسانی خود را تعدیل کنند، اما اگر «محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار» اجازه این کار را به آنها ندهد این مؤلفه به‌عنوان یک مانع بیشتر خودنمایی می‌کند. در غیر این صورت تعدیل نیروی کار انجام شده و از روند کاهش سوددهی کسب‌وکارها می‌کاهد. همان‌طور که در شکل ۴ مشاهده می‌شود دوازده مؤلفه از مؤلفه‌های جدول ۴ درگیر هستند. براساس این شکل می‌توان دریافت که تعداد کمی از مؤلفه‌های جدول ۴ می‌توانند کل محیط کسب‌وکار را تحت تأثیر قرار دهند.

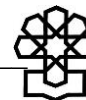
شکل ۴. ارتباط بین برخی (۱۲ مؤلفه) از مؤلفه‌های شاخص پایش محیط کسب‌وکار

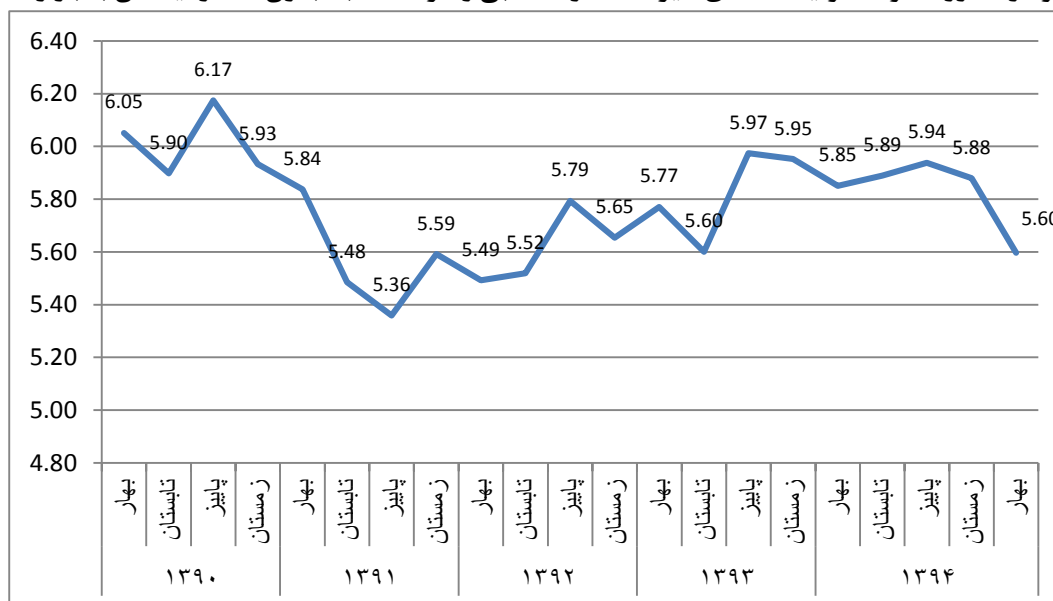
شکل بالا همچنین نشان می‌دهد که شناخت ساختار محیط کسب‌وکار و شناسایی نقاط اهرمی سیستم می‌تواند به بهبود محیط کسب‌وکار کمک کند در حالی که فشار بر برخی از مؤلفه‌های حاشیه‌ای می‌تواند حتی به بدتر شدن شرایط محیط کسب‌وکار منجر شود.

براساس تفکر سیستمی به‌نظر می‌رسد که میانگین‌گیری از مؤلفه‌های شاخص پایش محیط کسب‌وکار (جدول ۴) یا میانگین‌گیری از عوامل مختلف محیط کسب‌وکار براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین (جدول ۹) به‌دلیل روابط الکلنگی یا تأخیری که برخی از مؤلفه‌ها با هم دارند، احتمالاً شرایط محیط کسب‌وکار را به‌خوبی نشان نمی‌دهند و تنها تعداد معدودی از مؤلفه‌ها شاخص پایش بهتری از شرایط محیط کسب‌وکار هستند. بر این اساس «روند مؤلفه تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار» مؤلفه مهمی است که می‌تواند شاخص بهتری از شرایط محیط کسب‌وکار باشد (نمودار ۱۲). بر مبنای این مؤلفه، شرایط محیط کسب‌وکار از پاییز ۱۳۹۰ الی پاییز ۱۳۹۱ روند رو به بهبودی داشته، اما از پاییز ۱۳۹۱ تا زمستان ۱۳۹۴ روند رو به خرابی را نشان می‌دهد اما در بهار ۱۳۹۵ نسبت به فصل قبل بهبود قابل ملاحظه‌ای را نشان می‌دهد.

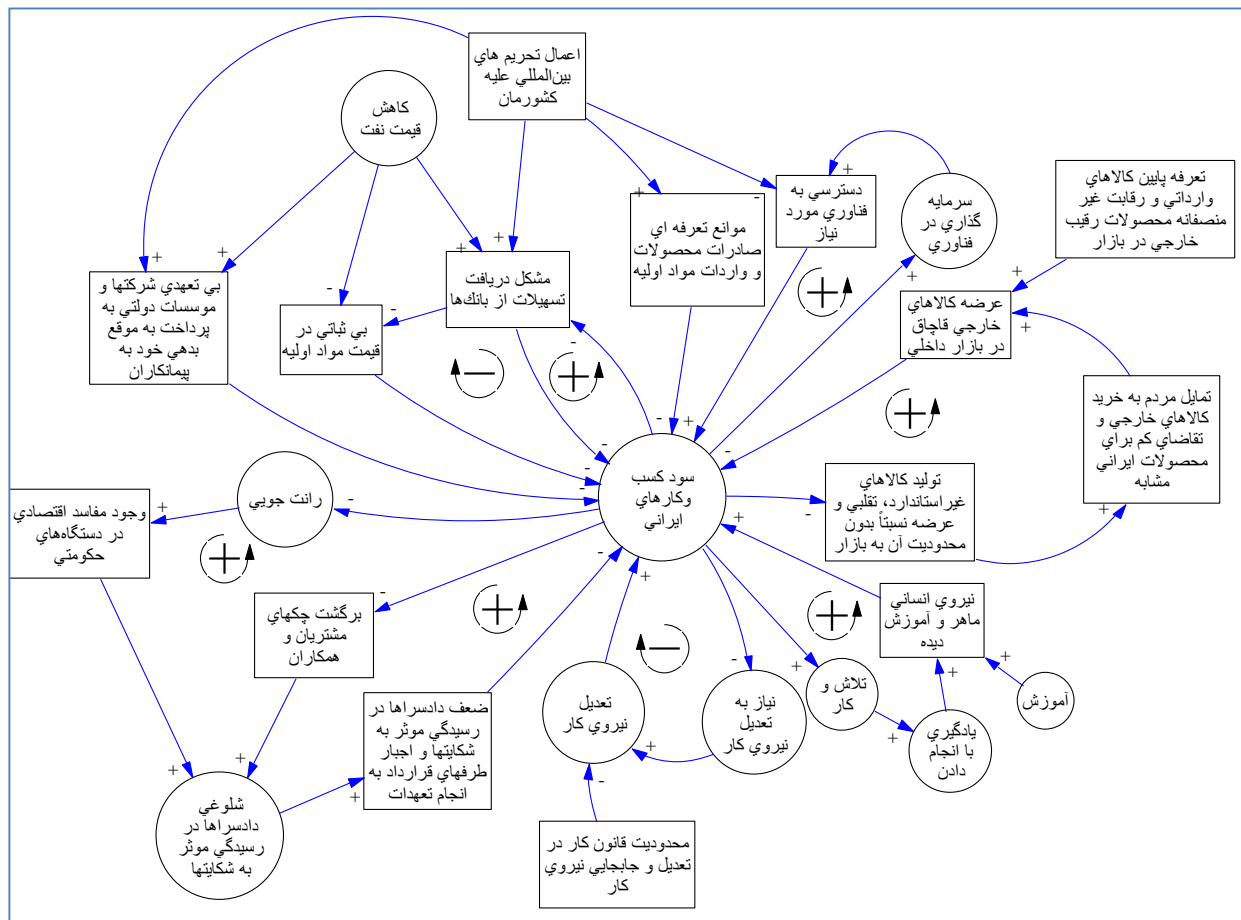
نمودار ۱۲. روند مؤلفه تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار

شایان ذکر است که در سیستم محیط کسب و کار حداقل ۶ حلقه بازخورد مثبت وجود دارد که مانند بهمن عمل کرده و حداقل دو حلقه بازخورد منفی وجود دارد که شرایط را متعادل می‌کنند. به نظر می‌رسد قدرت اثر حلقه‌های بازخورد مثبت قوی‌تر از قدرت اثر حلقه‌های بازخورد منفی باشد (شکل ۵). یکی از حلقه‌های مثبت مربوط به مؤلفه «کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده» است که به‌تازگی اضافه شده است. افزایش سود کسب و کارهای ایرانی سبب رونق و تلاش و کار بیشتر می‌شود که این امر سبب افزایش تعداد نیروی انسانی ماهر شده که در بازخورد افزایش بیشتر در سود کسب و کارهای ایرانی را سبب می‌شود.

یکی دیگر از حلقه‌های مثبت مربوط به مؤلفه «فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز» است که به‌تازگی اضافه شده است. افزایش سود کسب و کارهای ایرانی سبب سرمایه‌گذاری بیشتر در فناوری می‌شود که این امر سبب افزایش دسترسی به فناوری مورد نیاز شده که در بازخورد افزایش بیشتر در سود کسب و کارهای ایرانی را سبب می‌شود.

شکل ۵. ارتباط بین برخی (۱۵ مؤلفه) از مؤلفه‌های شاخص پایش محیط کسب و کار

پاسخ تشکلهای اقتصادی به سؤال ویژه بهار ۱۳۹۵

در پرسشنامه هر فصل معمولاً یک یا دو سؤال گزینه‌دار درباره مسائل روز اقتصاد ایران از تشکلهای اقتصادی پرسیده می‌شود. در پرسشنامه بهار ۱۳۹۵، اولویت کاری (قانونگذاری یا نظارت) مجلس جدید پرسش شده بود. متن سؤال و میانگین نمره تشکلهای مشارکت‌کننده در این مطالعه به شرح زیر است: به نظر شما رسیدگی به کدام موضوع اقتصادی باید در اولویت کاری (قانونگذاری یا نظارت) مجلس جدید باشد؟ ۱. بازرسی و تعزیرات حکومتی ۲. تجارت خارجی ۳. سرمایه‌گذاری خارجی ۴. قاچاق کالا ۵. قانون چک ۶. قانون کار و تأمین اجتماعی ۷. مالیات‌ستانی ۸. مفاسد اقتصادی در ادارات ۹. مهار تورم ۱۰. نظام بانکی

جدول زیر نتایج ارزیابی تشکلهای مشارکت‌کننده را نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، به نظر ۷۴ درصد از تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده، «مفاسد اقتصادی در ادارات» باید به عنوان اولویت کاری مجلس جدید قرار گیرد و پس از آن «نظام بانکی» (۷۲ درصد) باید به عنوان اولویت کاری مجلس قرار گیرد سپس ۶۴ درصد از پاسخ‌دهندگان معتقدند که «قاچاق کالا» باید اولویت کاری مجلس باشد. بر این اساس با رتبه‌بندی نزولی، محورها به ترتیب در جدول اولویت‌بندی شده است. اما اولویت‌بندی هر بخش با اولویت‌بندی کلی متفاوت است که در جدول ۱۰ قابل مشاهده و تحلیل است.

جدول ۱۰. پاسخ‌های تشکلهای مشارکت‌کننده

بخش	کشاورزی		صنعت		خدمات		کل	
	اولویت	درصد	اولویت	درصد	اولویت	درصد	اولویت	درصد
مفاسد اقتصادی در ادارات	۴	۶۴	۲	۷۱	۱	۷۸	۱	۷۴
نظام بانکی	۲	۷۳	۱	۸۱	۴	۶۴	۲	۷۲
قاچاق کالا	۳	۶۷	۳	۶۵	۵	۶۳	۳	۶۴
سرمایه‌گذاری خارجی	۱	۷۹	۴	۵۹	۳	۶۵	۴	۶۳
مهار تورم	۵	۶۰	۸	۴۱	۱	۷۸	۱	۶۲
تجارت خارجی	۸	۵۰	۶	۵۶	۶	۵۳	۶	۵۴
قانون چک	۷	۵۵	۹	۳۶	۷	۵۱	۷	۴۵
مالیات‌ستانی	۹	۲۵	۵	۵۷	۸	۳۵	۸	۴۴
قانون کار و تأمین اجتماعی	۶	۵۷	۷	۵۰	۱۰	۲۴	۹	۳۶
بازرسی و تعزیرات حکومتی	۱۰	۱۰	۱۰	۲۴	۹	۲۷	۱۰	۲۵

پیوست‌ها

پیوست ۱. فهرست اسامی ۲۶۴ تشکل اقتصادی مشارکت‌کننده برای تهیه گزارش پایش محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۳۹۵

• تشکل‌های کشوری

۱. اتحادیه سراسری تعاونی‌های تولیدی و خدمات تولیدکنندگان و فرآورده‌های گوشتی ایران
۲. شرکت تعاونی تولیدکنندگان فرآورده‌های بهداشتی، صنعتی، آرایشی و شوینده‌ها
۳. اتحادیه صادرکنندگان خشکبار ایران
۴. سندیکای صاحبان صنایع داروهای انسانی ایران
۵. انجمن افزودنی‌های ایران
۶. اتحادیه حفاران غیرنفی
۷. انجمن صنفی تولیدکنندگان ماء‌الشعیر و مالت ایران
۸. انجمن مدیران صنایع ایران
۹. اتحادیه تعاونی کارخانجات خوراک دام و طیور و آبزیان کشور
۱۰. انجمن صنفی گل‌کوز، نشاسته و مشتقات آن
۱۱. انجمن صنفی صاحبان اماکن فروش و عرضه فرآورده‌های نفتی سراسر کشور
۱۲. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان روغن نباتی ایران
۱۳. انجمن صنایع پروفیل یوپی وی سی در و پنجره ایران
۱۴. مجمع کارآفرینان ایران
۱۵. اتحادیه صادرکنندگان فرآورده‌های صنایع و معادن سرب و روی ایران
۱۶. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان مبلمان ایران
۱۷. اتحادیه شرکت‌های تعاونی مسافری کشور
۱۸. انجمن صنفی کارفرمایان توزیع‌کننده گاز مایع ایران
۱۹. سندیکای قطعه‌سازان موتور سیکلت و دوچرخه ایران
۲۰. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان محصولات و مواد اولیه بیسکویت، شیرینی و شکلات
۲۱. انجمن صنفی خودروسازان ایران
۲۲. کانون عالی انجمن‌های صنفی کارفرمایی ایران
۲۳. انجمن صنفی تولیدکنندگان گازهای طبی و صنعتی ایران
۲۴. انجمن شرکت‌های بازرسی و آزمایشگاه‌های غیرمخرب ایران
۲۵. انجمن صنفی تولیدکنندگان جوجه یکروزه
۲۶. شبکه انجمن‌های صنعتی و معدنی ایران
۲۷. انجمن صنفی شرکت‌های خدمات بیمه ایران
۲۸. انجمن صنایع نساجی ایران
۲۹. انجمن کشتیرانی و خدمات وابسته
۳۰. انجمن صنایع تولید لنت ترمز و کلاج
۳۱. اتحادیه مرکزی فرش دستباف روستایی ایران
۳۲. انجمن توسعه و بهبود کیفیت صنایع ایران
۳۳. انجمن صنفی کشتارگاه‌های صنعتی طیور ایران
۳۴. انجمن واردکنندگان دارو و مواد بیولوژیک دام
۳۵. انجمن صنفی تولیدکنندگان و صادرکنندگان پارافین و مشتقات آن
۳۶. اتحادیه سراسری تعاونی‌های فرش دستباف ایران

۳۷. کنفدراسیون صادرات ایران
۳۸. اتحادیه تعاونی‌های مصرف راه آهن
۳۹. اتحادیه تعاونی‌های مصرف فرهنگیان ایران
۴۰. انجمن صنفی کارفرمایان کارخانجات نان صنعتی و ماشینی در حال تبدیل ایران
۴۱. سندیکای صنعت مخابرات ایران
۴۲. اتحادیه شرکت‌های تعاونی سواری کرایه بین‌شهری کشور
۴۳. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان صنایع نساجی و پوشاک و چرم ایران
۴۴. اتحادیه سراسری تعاونی‌های مصرف محلی ایران
۴۵. خانه کشاورز ایران
۴۶. اتحادیه تعاونی‌های مصرف کارگران ایران (اسکان)
۴۷. اتحادیه مرکزی تعاونی‌های عشایری ایران
۴۸. اتحادیه سراسری شرکت‌های تعاونی تکثیر، پرورش و صادرات آبزیان ایران
۴۹. اتحادیه بازرگانی شرکت‌های تعاونی صاحبان حرفه (تولیدی) درودگان و مبلسازان سراسر کشور
۵۰. اتحادیه سراسری شرکت‌های تعاونی مسکن کارکنان دولت
۵۱. اتحادیه تعاونی‌های فرآورده‌های لینی پاستوریزه ایران (گستره خاور)
۵۲. انجمن مدیریت منابع انسانی ایران
۵۳. اتحادیه مصرف‌کنندگان گیاهان دارویی فرآورده‌های غذایی ایران
۵۴. انجمن شرکت‌های مهندسی و پیمانکاری نفت گاز و پتروشیمی
۵۵. انجمن ملی طیور ایران
۵۶. انجمن صنفی کارخانجات صنعت ریخته‌گری ایران
۵۷. انجمن صنفی کارفرمایی آزمایشگاه‌های معتمد محیط زیست
۵۸. انجمن صنفی کارفرمایی صنعت سیمان
۵۹. انجمن مدیران صنایع کارتن و ورق کشور
۶۰. انجمن صنفی شرکت‌های مهندسی و ساخت (صنایع نفت و نیرو)
۶۱. مؤسسه اعتباری عسکریه
۶۲. کارخانجات چرخ خیاطی ایران
۶۳. سندیکای شرکت‌های ساختمانی ایران
۶۴. انجمن داروسازان ایران
۶۵. کانون انجمن‌های صنفی بیمه ایران
۶۶. انجمن تولیدکنندگان نمک تصفیه ایران
۶۷. انجمن صنفی صنایع روغنکشی ایران
۶۸. سندیکای تولیدکنندگان لوله و پروفیل فولادی
۶۹. جامعه مدیران و متخصصین صنعت کفش ایران
۷۰. خانه معدن ایران
۷۱. انجمن صنفی تولیدکنندگان روغن زیتون و زیتون شور ایران
۷۲. انجمن صنایع تولیدکنندگان سموم دفع آفات نباتی
۷۳. انجمن صنایع لوازم خانگی ایران
۷۴. سندیکای شرکت‌های تولیدکننده برق
۷۵. انجمن صنفی آزمایشگاهیان دامپزشکی ایران
۷۶. انجمن صنایع و معادن گچ کشور
۷۷. تعاونی فولاد علویچه
۷۸. انجمن سرمایه‌گذاری‌های مشترک ایرانی و خارجی

۷۹. اتحادیه مالکان کشتی ایران
 ۸۰. سندیکای تولیدکنندگان کاغذ و مقوا
 ۸۱. اتحادیه ملی محصولات کشاورزی ایران
 ۸۲. انجمن صنایع و معادن سرب و روی ایران
 ۸۳. سندیکای تولیدکنندگان خمیرمایه ایران
 ۸۴. انجمن صنفی صنایع لبنی ایران
 ۸۵. سندیکای تولیدکنندگان مواد اولیه شیمیایی - دارویی
 ۸۶. انجمن شرکت‌های نمایندگی خدمات صنعت بیمه کشور
 ۸۷. انجمن صنفی تولیدکنندگان رنگ و رزین ایران
 ۸۸. انجمن صنفی کارفرمایان صنایع چوب ایران
 ۸۹. اتحادیه مرکزی تعاونی‌های روستایی کشاورزی ایران

اردبیل

۹۰. انجمن شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی استان اردبیل
 ۹۱. اتاق بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی اردبیل
 ۹۲. اتاق تعاون استان اردبیل

اصفهان

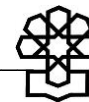
۹۳. انجمن مدیران صنایع اصفهان
 ۹۴. انجمن صنفی شرکت‌های خدمات مشاوره جنوب استان اصفهان
 ۹۵. انجمن صنفی شرکت‌ها و مؤسسات حمل‌ونقل درچه
 ۹۶. انجمن صنفی مهندسان مشاور استان اصفهان
 ۹۷. کانون مدیران ماشین‌ساز صنایع فلزی استان اصفهان
 ۹۸. انجمن صنفی کامیونداران نجف آباد
 ۹۹. انجمن صنایع همگن شیمیایی و سلولزی استان اصفهان
 ۱۰۰. اتاق تعاون استان اصفهان
 ۱۰۱. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اصفهان
 ۱۰۲. انجمن صنفی شرکت‌های ساختمانی تأسیساتی و راه‌سازی استان اصفهان
 ۱۰۳. انجمن صنفی کارفرمایان کارخانجات آردسازی استان اصفهان
 ۱۰۴. انجمن صنفی داروخانه‌های دامپزشکی استان اصفهان

آذربایجان شرقی

۱۰۵. انجمن کارفرمایی داروخانه‌داران دامپزشکی استان آذربایجان شرقی
 ۱۰۶. انجمن کارآفرینان برتر صنعت آذربایجان شرقی
 ۱۰۷. کانون انجمن‌های صنفی آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای آذربایجان شرقی
 ۱۰۸. انجمن مدیران صنایع آذربایجان شرقی
 ۱۰۹. انجمن پیمانکاران عمرانی آذربایجان شرقی
 ۱۱۰. انجمن برق و الکترونیک و رایانه استان آذربایجان شرقی
 ۱۱۱. انجمن صنفی شرکت‌های حمل‌ونقل تبریز و حومه

آذربایجان غربی

۱۱۲. اتاق اصناف مرکز استان آذربایجان غربی
 ۱۱۳. اتاق تعاون استان آذربایجان غربی
 ۱۱۴. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های مسافری شمالغرب آذربایجان غربی
 ۱۱۵. خانه صنعت، معدن و تجارت استان آذربایجان غربی

۱۱۶. انجمن صنفی کارخانجات آردسازی غلطکی آذربایجان غربی

البرز

۱۱۷. انجمن صنفی تولیدکنندگان بتن آماده و قطعات پیش‌ساخته بتنی استان البرز و غرب استان تهران

۱۱۸. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی البرز

۱۱۹. انجمن صنفی کارفرمایی نمایندگان بیمه البرز

ایلام

۱۲۰. اتاق اصناف ایلام

۱۲۱. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایلام

بوشهر

۱۲۲. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بندر بوشهر

۱۲۳. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های خدماتی تأسیساتی استان بوشهر

۱۲۴. اتاق تعاون استان بوشهر

۱۲۵. اتاق اصناف مرکز استان بوشهر

۱۲۶. انجمن صنفی شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی استان بوشهر

تهران

۱۲۷. انجمن صنفی فلزات ذوبی و ضایعاتی استان تهران

۱۲۸. اتحادیه فروشندگان و سازندگان طلا، جواهر، نقره، سکه و صراف تهران

۱۲۹. انجمن صنفی پیمانکاران استان تهران

۱۳۰. خانه صنعت، معدن و تجارت استان تهران

۱۳۱. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های حفاری چاه‌های عمیق و نیمه‌عمیق استان تهران

۱۳۲. اتحادیه اتو سرویس، تعمیرگاه، کارواش و پارکینگ تهران

۱۳۳. اتحادیه صنف درودگران و مبلسازان تهران

۱۳۴. انجمن صنایع همگن پلاستیک استان تهران

۱۳۵. اتحادیه مرغداران مرغ تخمگذار استان تهران

۱۳۶. انجمن صنفی کارفرمایان صنعت طلا، جواهر و نقره استان تهران

۱۳۷. اتحادیه نانوایان تهران

۱۳۸. اتاق بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی تهران

چهارمحال و بختیاری

۱۳۹. انجمن صنفی کارفرمایی تک‌رشته‌ای‌های آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای استان چهارمحال و بختیاری

۱۴۰. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های خدماتی پشتیبانی و غذایی استان چهارمحال و بختیاری

۱۴۱. انجمن صنفی کارفرمایی دفاتر پیشخوان خدمات دولت و بخش عمومی استان چهارمحال و بختیاری

۱۴۲. اتاق اصناف شهرستان شهرکرد

۱۴۳. خانه صنعت، معدن و تجارت استان چهارمحال و بختیاری

خراسان جنوبی

۱۴۴. انجمن صنفی کارفرمایی آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای بیرجند

۱۴۵. اتاق تعاون استان خراسان جنوبی

۱۴۶. انجمن صنفی کارفرمایی آموزشگاه‌های آزاد فناوری اطلاعات بازرگانی و امور مالی بیرجند

۱۴۷. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بیرجند

۱۴۸. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های حمل‌ونقل کالای بیرجند

۱۴۹. انجمن صنفی پیمانکاران خراسان جنوبی

خراسان رضوی

۱۵۰. انجمن شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی خراسان رضوی
 ۱۵۱. انجمن صنفی کارفرمایی نمایندگان رسمی بیمه کارآفرین استان خراسان رضوی
 ۱۵۲. انجمن صنفی کارفرمایی انبوه‌سازان خراسان رضوی
 ۱۵۳. انجمن صنفی کارخانجات آرد استان‌های خراسان رضوی، شمالی، جنوبی
 ۱۵۴. خانه صنعت، معدن و تجارت خراسان رضوی
 ۱۵۵. اتحادیه مرغداران خراسان
 ۱۵۶. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌ها و مؤسسات مسافری تربت جام-تایباد
 ۱۵۷. اتاق تعاون استان خراسان رضوی
 ۱۵۸. انجمن صنفی کارفرمایی مهدکودک‌های شهرستان تایباد
 ۱۵۹. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی مشهد
 ۱۶۰. انجمن صنفی حفاران خراسان

خراسان شمالی

۱۶۱. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بجنورد
 ۱۶۲. انجمن صنفی دارندگان و رانندگان کامیون شهرستان اسفراین
 ۱۶۳. اتاق تعاون استان خراسان شمالی
 ۱۶۴. انجمن پیمانکاران عمرانی خراسان شمالی

خوزستان

۱۶۵. انجمن صنفی شرکت‌های فنی، خدماتی و تأمین نیروی انسانی بندر امام خمینی (ره)
 ۱۶۶. انجمن صنفی شرکت‌های حمل‌ونقل شهرستان آبادان و شادگان
 ۱۶۷. خانه صنعت، معدن و تجارت خوزستان
 ۱۶۸. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اهواز
 ۱۶۹. انجمن صنفی شرکت‌های مسافری اندیمشک
 ۱۷۰. انجمن صنفی کشاورزان شهرستان شوش

زنجان

۱۷۱. اتاق تعاون استان زنجان
 ۱۷۲. خانه صنعت، معدن و تجارت زنجان
 ۱۷۳. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی زنجان
 ۱۷۴. انجمن صنفی کارفرمایی دفاتر مشاوره و کاربایی‌های غیردولتی استان زنجان

سمنان

۱۷۵. انجمن صنفی کارفرمایی صنایع نساجی و سلولزی استان سمنان
 ۱۷۶. اتاق اصناف مرکز استان سمنان
 ۱۷۷. انجمن مدیران صنایع استان سمنان
 ۱۷۸. انجمن صنفی انبوه‌سازان مسکن سمنان
 ۱۷۹. انجمن صنفی کارفرمایی صنایع کانی غیرفلزی استان سمنان

سیستان و بلوچستان

۱۸۰. انجمن صنفی کارخانجات آرد استان سیستان و بلوچستان
 ۱۸۱. اتاق اصناف مرکز استان سیستان و بلوچستان
 ۱۸۲. خانه صنعت، معدن و تجارت استان سیستان و بلوچستان
 ۱۸۳. انجمن صنفی شرکت‌های مسافری زاهدان
 ۱۸۴. اتحادیه کارکنان دولت استان سیستان و بلوچستان

فارس

- ۱۸۵. کانون انجمن‌های صنفی کارفرمایی استان فارس
- ۱۸۶. انجمن پیمانکاران عمرانی فارس
- ۱۸۷. اتحادیه شرکت‌های تعاونی و مرعداران استان فارس
- ۱۸۸. اتاق تعاون استان فارس
- ۱۸۹. انجمن صنفی مدیران کارخانه‌های سنگبری استان فارس
- ۱۹۰. انجمن صنفی کارفرمایی نمایندگان بیمه نوین استان فارس
- ۱۹۱. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز
- ۱۹۲. انجمن صنفی دفاتر خدمات مسافرت هوایی جهانگردی استان فارس
- ۱۹۳. انجمن صنفی شرکت‌های تأسیساتی و تجهیزاتی فارس
- ۱۹۴. انجمن مدیران صنایع استان فارس

قزوین

- ۱۹۵. اتاق تعاون استان قزوین
- ۱۹۶. کانون انجمن‌های صنفی کارفرمایی استان قزوین
- ۱۹۷. انجمن شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی استان قزوین
- ۱۹۸. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی قزوین
- ۱۹۹. انجمن انبوه‌سازان مسکن استان قزوین
- ۲۰۰. انجمن صنفی تولیدکنندگان شن و ماسه استان قزوین

قم

- ۲۰۱. اتاق اصناف مرکز استان قم
- ۲۰۲. انجمن صنفی نمایندگان بیمه آسیا استان قم
- ۲۰۳. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌ها و مؤسسات حمل‌ونقل داخلی کالای استان قم

کردستان

- ۲۰۴. اتاق اصناف تولیدی خدمات شهرستان سنندج
- ۲۰۵. اتاق تعاون کردستان
- ۲۰۶. خانه صنعت، معدن و تجارت کردستان
- ۲۰۷. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی سنندج

کرمان

- ۲۰۸. انجمن صنفی حمل‌ونقل کالای کرمان
- ۲۰۹. اتاق تعاون استان کرمان
- ۲۱۰. اتاق اصناف مرکز استان کرمان
- ۲۱۱. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان
- ۲۱۲. انجمن گلخانه‌داران جنوب کرمان

کرمانشاه

- ۲۱۳. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمانشاه
- ۲۱۴. کانون کارفرمایان کرمانشاه
- ۲۱۵. خانه صنعت، معدن و تجارت کرمانشاه
- ۲۱۶. انجمن صنفی کارفرمایان دفاتر خدمات مسافرتی و گردشگری استان کرمانشاه

کهگیلویه و بویراحمد

۲۱۷. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی یاسوج
 ۲۱۸. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های حمل‌ونقل استان کهگیلویه و بویراحمد
 ۲۱۹. انجمن صنفی پیمانکاران استان کهگیلویه و بویراحمد

گلستان

۲۲۰. انجمن صنفی نمایندگان بیمه آسیا استان گلستان
 ۲۲۱. انجمن صنفی شالیکوبی‌داران استان گلستان
 ۲۲۲. کانون انجمن‌های صنفی آموزشگاه‌های آزاد استان گلستان
 ۲۲۳. خانه صنعت، معدن و تجارت گلستان

گیلان

۲۲۴. انجمن صنفی آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای آزاد رشته رایانه و حسابداری شهرستان رشت
 ۲۲۵. انجمن صنفی کارفرمایی نمایندگان شرکت بیمه آسیا استان گیلان
 ۲۲۶. اتاق اصناف مرکز استان گیلان
 ۲۲۷. اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی گیلان
 ۲۲۸. انجمن شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی استان گیلان
 ۲۲۹. انجمن صنفی شرکت‌های حمل‌ونقل جاده‌ای کالای بندر انزلی
 ۲۳۰. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌ها و مؤسسات مسافری شهرستان رشت و حومه
 ۲۳۱. انجمن صنفی صنایع آرد استان‌های گیلان و زنجان
 ۲۳۲. اتاق تعاون استان گیلان

لرستان

۲۳۳. انجمن صنفی تخصصی صنایع همگن سنگبران استان لرستان
 ۲۳۴. اتاق تعاون استان لرستان
 ۲۳۵. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های مسافری بروجرد
 ۲۳۶. انجمن صنفی کارفرمایی آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای شهرستان کوهدشت و حومه
 ۲۳۷. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی خرم‌آباد
 ۲۳۸. خانه صنعت، معدن و تجارت لرستان
 ۲۳۹. کانون انجمن‌های صنفی کارفرمایی لرستان

مازندران

۲۴۰. انجمن صنفی کلینیک‌های دامپزشکی استان مازندران
 ۲۴۱. انجمن کارفرمایان و کارآفرینان صنایع شهرستان بابل
 ۲۴۲. انجمن صنفی کارفرمایی انبوه‌سازان مسکن آمل
 ۲۴۳. انجمن صنفی کارفرمایی نمایندگان بیمه آسیا استان مازندران
 ۲۴۴. انجمن صنفی دفاتر پیشخوان دولت شهرستان‌های قائمشهر، جویبار، سوادکوه

مرکزی

۲۴۵. خانه صنعت، معدن و تجارت استان مرکزی
 ۲۴۶. اتاق تعاون استان مرکزی
 ۲۴۷. انجمن صنفی سنگبران محلات
 ۲۴۸. اتحادیه شرکت‌های تعاونی مرغداران استان مرکزی
 ۲۴۹. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اراک
 ۲۵۰. انجمن صنفی پیمانکاران عمرانی استان مرکزی

هرمزگان

۲۵۱. اتاق تعاون استان هرمزگان

۲۵۲. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بندرعباس

۲۵۳. انجمن خرمای هرمزگان

همدان

۲۵۴. انجمن صنفی کارفرمایی تولیدکنندگان تخم مرغ نطفه‌دار استان همدان

۲۵۵. انجمن صنفی کارفرمایی سنگ‌کوبان (سیلیس کوبان) استان همدان

۲۵۶. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های خدماتی و فنی مهندسی استان همدان

۲۵۷. اتاق تعاون استان همدان

۲۵۸. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های مسافربری همدان

یزد

۲۵۹. کانون انجمن‌های صنفی کارفرمایی استان یزد

۲۶۰. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌ها و مؤسسات حمل‌ونقل یزد و حومه

۲۶۱. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی یزد

۲۶۲. انجمن صنفی کارفرمایی کارخانجات کاشی، سرامیک و چینی یزد

۲۶۳. اتاق اصناف مرکز استان یزد

۲۶۴. خانه صنعت، معدن و تجارت یزد

پیوست ۲. پرسشنامه پایش محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۳۹۵

نظرخواهی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی - گروه مطالعات محیط کسب‌وکار

(نظرخواهی فصلی از تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور برای انعکاس به نمایندگان مجلس شورای اسلامی)

سؤال: طی بهار ۱۳۹۵، هر یک از مؤلفه‌های زیر، چقدر در اداره واحدهای تولیدی عضو تشکل شما مشکل ایجاد کرده است؟ لطفاً به هر مورد از یک تا ۱۰ نمره دهید. به موردی که در اداره واحدهای تولیدی عضو تشکل شما، مشکل چندانی ایجاد نکرده، نمره یک و موردی که اداره واحدهای عضو تشکل شما را تقریباً غیرممکن کرده است، نمره ۱۰ بدهید (مشکلات حادث‌تر، نمرات بالاتر). (* دو مؤلفه جدید هستند)

مشکلات متعارف تولیدکنندگان ایرانی (به ترتیب الفبا)	نمره از ۱ تا ۱۰ (بدترین ارزیابی: ۱۰)
اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان	
برگشت چک‌های مشتریان و همکاران	
بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران	
بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	
بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	
تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار	
تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	
تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار	
زیاد بودن تعطیلات رسمی	
ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	
ضعف دادرها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات	
ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	
ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	
ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	
عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی	
* فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز	
قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی	
* کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده	
محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	
مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	
موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	
نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	
وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	
به نظر شما رسیدگی به کدام موضوع اقتصادی باید در اولویت کاری (قانونگذاری یا نظارت) مجلس جدید باشد؟ اولویت ۱ تا ۳ هر موضوع را با ✓ مشخص کنید: ۱. بازرسی و تعزیرات حکومتی: اولویت ③ ② ① ۲. تجارت خارجی: اولویت ③ ② ① ۳. سرمایه‌گذاری خارجی: اولویت ③ ② ① ۴. قاچاق کالا: اولویت ③ ② ① ۵. قانون چک: اولویت: ③ ② ① ۶. قانون کار و تأمین اجتماعی: اولویت ③ ② ① ۷. مالیات‌ستانی: اولویت ③ ② ① ۸. مفاسد اقتصادی در ادارات: اولویت ③ ② ① ۹. مهار تورم: اولویت ③ ② ① ۱۰. نظام بانکی: اولویت ③ ② ①	

پیوست ۳. اینفوگرافی پایش محیط کسب و کار در بهار ۱۳۹۵

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
گروه مطالعات محیط کسب و کار

بیست و سومین گزارش فصلی پایش محیط کسب و کار (بهار ۱۳۹۵)

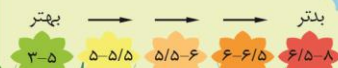
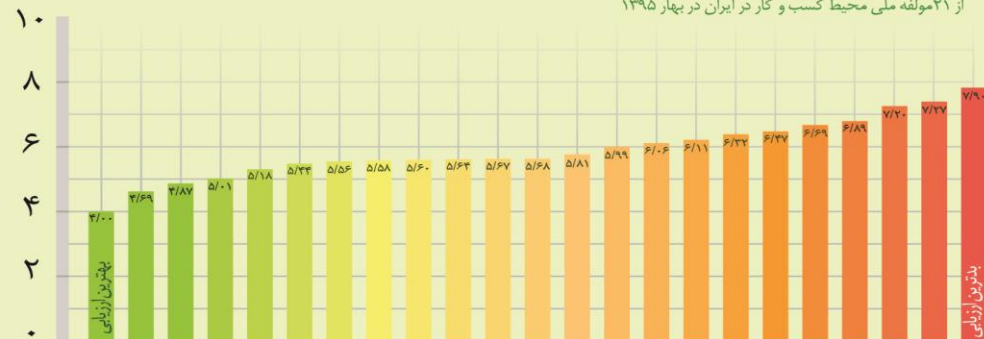
برایند ارزیابی ۲۶۴ تشکل اقتصادی از سراسر کشور
از ۲۱ مولفه ملی محیط کسب و کار در ایران در بهار ۱۳۹۵

معرفی گزارش‌های پایش محیط کسب و کار

گزارش حاضر، ارزیابی ۲۶۴ تشکل اقتصادی سراسر کشور از ۲۳ مولفه ملی محیط کسب و کار ایران در بهار ۱۳۹۵ است. تعریف عملیاتی محیط کسب و کار در این گزارش، عبارتست از: «مجموعه عواملی که در اداره یا عملکرد بنگاه‌ها موثرند اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها قرار دارند.» مولفه‌های محیط کسب و کار در این گزارش طی زمستان ۸۸ تا بهار ۸۹ با روش داده بنیان از «مجموعه مشکلات اداره بنگاه‌ها» ابراز شده توسط تشکل‌های اقتصادی مادر و نیز ۳ دور اظهار نظر ۸۰ تشکل اقتصادی به روش دلفی بدست آمده‌اند. در پرسشنامه این گزارش که از پاییز ۸۹، در ۲۰ روز آخر هر فصل برای تشکل‌های اقتصادی شناخته شده در سراسر کشور ارسال می‌شود، از مسوولان رسمی تشکلها خواسته می‌شود ارزیابی خود را از میزان اخلاص هر یک از مولفه‌ها در اداره واحدهای تولیدی آن تشکل در فصل مورد بررسی با اختصاص یک کمیت بین یک (بهترین ارزیابی، شرایطی که مولفه در اداره بنگاه‌های آن تشکل بی‌تاثیر بوده است) تا ده (بدترین ارزیابی، شرایطی که مولفه مورد ارزیابی باعث تعطیلی بنگاه‌های آن تشکل شده است) اعلام کنند. میانگین وزنی ارزیابی تشکلها در دوره مورد بررسی پس از اعمال وزن سهم استان متبوع تشکل و سهم بخش متبوع تشکل از تولید ناخالص داخلی، بصورت عددی بین یک تا ده اعلام شده است.

مقایسه ارزیابی تشکل‌های اقتصادی استان‌ها از محیط کسب و کار در ایران بهار ۹۵

(کمیت بالاتر برای هر استان به معنی ارزیابی
بدر تشکل‌های اقتصادی آن استان)

منابع و مأخذ

۱. پرسشنامه‌های تکمیل شده توسط ۲۶۴ تشکل اقتصادی از سراسر کشور در فرآیند مطالعه میدانی این گزارش (اصل پرسشنامه‌های تکمیل شده در گروه مطالعات محیط کسب‌وکار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی محفوظ است).
۲. مرکز آمار ایران، حساب‌های ملی ایران، ۱۳۷۰-۱۳۹۰.
۳. گروه مطالعات محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش‌های پایش محیط کسب‌وکار ایران، سال‌های مختلف.
۴. گزارش عملکرد واحدهای قضایی کل کشور، فروردین ۱۳۹۱ و فروردین ۱۳۹۴.
5. Churchman c. Philosophical Speculations on Systems Design, center for research in management science, university of California, 1973.
6. Shane S. A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-Opportunity Nexus. Edward Elgar Publishing, 2003.
7. Shane, S. and Venkataraman, S. The promise of entrepreneurship as a field of research. Academy of Management Review, 26(1), 2000.
8. Rodriguez-Pose, A., & Ezcurra, R. (2011). Is fiscal decentralization harmful for economic growth? Evidence from the OECD countries. Journal of Economic Geography, 619-643.
9. Sterman, J. D. Business Dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex World. Boston: McGraw-Hill, 2000.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۵۱۰۸

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: پایش محیط کسب‌وکار ایران در بهار ۱۳۹۵ (ارزیابی ۲۶۴ تشکل اقتصادی سراسر کشور از مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران)

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه مطالعاتی محیط کسب‌وکار)

تهیه و تدوین‌کنندگان: شاهین جوادی، زهرا نعیمی

ناظر علمی: سیدامیر سیاح

اظهار نظر کننده: مریم احمدیان

متقاضی: معاونت پژوهش‌های اقتصادی

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. محیط کسب‌وکار

۲. محیط نهادی

۳. محیط اقتصادی

۴. نگرش‌سنجی

۵. تئوری عمومی کارآفرینی شین

۶. تفکر سیستمی

۷. سیستم‌های پویا

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵/۸/۱۵